

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

Markéta Košťálová

**Role náboženských stran v izraelském
politickém systému**

Diplomová práce

Praha 2009

Autor práce: **Markéta Košťálová**

Obor: **Politologie**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Rudolf Kučera, CSc.**

Bibliografický záznam

KOŠŤÁLOVÁ, Markéta. *Role náboženských stran v izraelském politickém systému*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. 96 s. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Rudolf Kučera, CSc.

Anotace

Diplomová práce „Role náboženských stran v izraelském stranickém systému“ pojednává o postavení těchto stran v období minulého století. V první části se věnuje vymezení hlavních charakteristik politického systému, který umožňuje působení náboženských stran na izraelské politické scéně, a následně poukazuje na historické milníky v jejich genezi. Jádrem práce je analýza postavení hlavních náboženských stran ve stranickém systému z pohledu tří konfliktních linií mající největší vliv na jeho současnou podobu. Předposlední kapitola se zaměřuje na samotné nejvýznamnější náboženské strany působící v Knesetu a hledání jejich atributů. Závěrem je poukazováno na specifický elektorát, ze kterého čerpají náboženské strany svoji stále narůstající politickou a volební sílu.

Annotation

This diploma thesis named „The Importance of Religious Parties in Israeli Party System” deals with these parties' position during last century. In the first part it defines main characteristics of the political system that enables religious parties to be active on the Israeli political scene and points out historical milestones of their genesis. The core of the work is an analysis of the position of main religious parties in the party system viewed from three conflicting lines

having the biggest impact on its present form. The penultimate chapter defines the most important religious parties which are active in the Knesset and searches for their attributes. At the end I mention the unique electorate from which many religious parties gain their ever increasing political and electoral strength.

Klíčová slova

náboženské strany, politický systém, Mafdal, Šás, Agudat Jisrael, charedim, fundamentalismus, volební reforma, osadnické hnutí

Keywords

religious parties, political system, Mafdal, Shas, Agudat Jisrael, charedim, fundamentalism, electoral reform, Israeli settlement

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem závěrečnou magisterskou práci zpracovala samostatně na základě pramenů a literatury uvedené v seznamu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze, 14. ledna 2009

Markéta Košťálová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce Doc. PhDr. Rudolfu Kučerovi, CSc. za odborné vedení práce a poskytování rad.

OBSAH

ÚVOD	- 7 -
1 Politický systém	- 12 -
1.1 Téměř čistá proporční forma reprezentace.....	- 12 -
1.2 Mnohostranické vládní koalice	- 17 -
1.3 Vyděračský potenciál náboženských stran	- 20 -
2 Historický vývoj.....	- 23 -
2.1 Politický vzestup od roku 1948.....	- 23 -
2.2 Přelomový rok 1988.....	- 28 -
2.3 Změna volebního systému v devadesátých letech	- 32 -
2.3.1 Volební systém.....	- 32 -
2.3.2 Volební reforma	- 35 -
3 Pozice ve stranickém systému.....	- 40 -
3.1 Z pohledu konfliktu levice a pravice.....	- 40 -
3.2 Z pohledu konfliktu Sefardů a Aškenazů.....	- 44 -
3.3 Z pohledu konfliktu sekulárních a ortodoxních	- 47 -
4 Nejvýznamnější náboženské strany	- 49 -
4.1 Mafdal – Národní náboženská strana.....	- 49 -
4.2 Agudat Jisrael.....	- 60 -
4.3 Šás	- 65 -
4.4 Tami a Meimad	- 69 -
5 Elektorát	- 72 -
5.1 Radikální pravice	- 72 -
5.2 Charedim	- 75 -
5.3 Osadnická hnutí.....	- 77 -
ZÁVĚR	- 82 -
SUMMARY	- 86 -
PRAMENY A LITERATURA	- 93 -

ÚVOD

Tato práce se zaměřuje na postavení náboženských stran v izraelském politickém systému od roku 1948, kdy vznikl Stát Izrael, až do současnosti. Náboženské strany existovaly již v době britského mandátu nad Palestinou, kdy hrály spíše marginální roli. V průběhu trvání novodobého židovského státu však neustále nabíraly na společenskou sílu, která se následně odrazila ve velmi dobrých volebních výsledcích. Především v posledních dvou dekádách dokázaly upevnit postavení tzv. třetích stran, se kterými jsou nuceny nejsilnější stranické rivalky z pravicového a levicového spektra vstupovat do vládních koalic. Náboženské strany jsou si vědomy svého koaličního potenciálu a podmiňují své rozhodnutí o bytí či nebytí v opozici splněním požadavků, které jim Likud, Strana práce či Kadima musí pro vznik vládního kabinetu postoupit. V izraelské společnosti tím dochází k rozkolu mezi sekulárním a religiózním segmentem, který samotní občané vnímají za stejně závažný problém jako konflikt s Palestinci. Ve svébytném izraelském politickém systému si tak náboženské strany udržují postavení, které v jiných demokratických zřízeních najdeme jen stěží.

Cíl práce

Na základě výše uvedeného je zřejmé, že izraelské náboženské strany jsou jevem, který si zaslouží pozornost oboru politologie. Na následujících stránkách se proto hodlám zaměřit na analýzu role, kterou hrají v izraelském politickém systému. K takové snaze mi dopomůže diachronní komparativní metoda, která umožňuje zabývat se v delším časovém horizontu určitým politickým prvkem. Časový úsek v tomto případě představuje období existence Státu Izrael s mírným přesahem do doby britského mandátu nad Palestinou, tedy přibližně období od dvacátých let minulého století do současnosti.

Politický prvek samozřejmě představují náboženské strany a jejich průběžná pozice v politickém a stranickém systému.

Zpracování tématu v literatuře

V literatuře zahraniční provenience je problematika izraelského politického systému pochopitelně zpracovávána častěji než na české úrovni, přesto však i v jejím případě chybí významnější dílo, které by se zaměřovalo přímo na náboženské strany. Tento prvek je zpracován spíše jako součást větších tematických celků zaměřených na celkový stranický systém akcentující největší politické strany. Případně jako analýza změny volebního systému, ke které došlo na začátku devadesátých let minulého století. Snaha o zkoumání tohoto tématu dále stěžuje nedostatek zahraničních informačních zdrojů v českých bibliotékách. Především nejnovějších děl, která reflektují poslední dvě dekády vývoje stranického systému v Izraeli. O něm je možné získat poznatky z publikace *Strany a stranické systémy* od Giovanni Sartoriho, který se mu věnuje v kapitole o *Soutěživých systémech* (v českém vydání rok 2005). Nicméně tyto informace se vztahují pouze k prvním třem desetiletím existence Státu Izrael. Stejný autor se zamýšlí nad důsledky změny volebního systému v devadesátých letech minulého století v kapitole o *Parlamentních systémech* v díle *Srovnávací ústavní inženýrství* (v českém vydání rok 2001). Souhrnné informace o fungování izraelského politického systému je možné nalézt v knize Ashera Ariana *Politics in Israel: The Second Generation* z roku 1988. Stejně tak lze získat poznatky z několika kapitol *Politics and Government in Israel. The Maturation of a Modern State* od Gregory Mahlera vydané roku 2004. Podnětná data o společenských a náboženských paradigmatech jsou obsažena v díle Daniela Elazara *Israel. Building a New Society* z roku 1986, Barucha Kimmerlinga *State and Society: Boundaries and Frontiers* z roku 1989, a společné práce Theodora Mucha a Karla Pfeifera *Svár bratří v domě Izraelském* (české vydání rok 2000). O fundamentalistických tendencích židovství pojednává kniha *Jewish Fundamentalism in Israel* autorů Israela

Shahaka a Nortona Mezvinskyho publikovaná v roce 1999. Další podrobnosti k tomuto zpracoval Gilles Keppel v *Boží pomstě. Křesťané, Židé a Muslimové znovu dobývají svět* (české vydání rok 1996) a Colin Chapman v díle *Čí je země zaslíbená?* (české vydání rok 2003). Analýzu volebních výsledků z počátku osmdesátých let obsahuje práce editovaná Howardem Pennimanem a Danielem Elazarem *Israel at the Polls, 1981*. Důležité informace o současném stavu politického a společenského prostředí v Izraeli jsou obsahem *The 2006 Israeli Democracy Index* od Ashera Ariana, Nira Amora a Hadara Yaela. Neméně podnětná je práce Sharona Weibluma *Cleavages and political party system in Israel: applying Lipset and Rokkan's model to a non-Western state* z minulého roku.

Z českých autorů se dlouhodobě věnuje tématu náboženských izraelských stran Marek Čejka, který na toto téma vydal před pěti lety knihu *Judaismus, Politika a Stát Izrael*. Stejně tak Miloš Mendel publikoval roku 2000 knihu *Náboženství v boji o Palestinu*, ve které v několika kapitolách pojednává o této otázce. Dále k tomuto tématu sepsal stať nazvanou *Izraelský politický systém* Tomáš Rydvan, která byla publikována v Politologické revue roku 2002. Částečné informace o vývoji náboženských stran v době britského mandátu lze nalézt v knize Jana Zouplny *Od Jišuvu k Izraeli. Formování izraelských mocenských elit 1919-1949* vydané roku 2007. V práci *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě* editované Miroslavem Novákem a Milošem Brunclíkem a vydané v minulém roce je uvedena kapitola *Lesk a bída izraelské reformy* zpracována Pavlínou Šulcovou. *Náboženské strany v Izraeli* je název kapitoly od Libora Franka nacházející se v pracovní studii *Politické strany a stranické systémy v mimoevropských zemích I.* editované Maxmiliánem Strmiskou.

Vzhledem k obtížnému získání širokého záběru nejnovějších údajů ze zahraničních a českých tištěných publikací se projevilo jako užitečné využití internetové médium. Podstatné informace především statistického charakteru lze dohledat na oficiálních webových stránkách izraelského parlamentu

Knesetu, Ministerstva zahraničních věcí Státu Izrael a Izraelského statistického úřadu. Webové stránky některých politických stran jsou také zdrojem, ze kterého je možné získat data ohledně politických programů.

Metodologie

Jak již bylo řečeno, v této diplomové práci se zaměřuji na zkoumání role náboženských stran v izraelském politickém systému za použití vertikálního (diachronního) přístupu v případě analýzy jedné případové studie. Toto téma prozatím stojí na okrajovém zájmu české politologické obce. Náboženské strany v Izraeli jsou však fenoménem, kterému je třeba vzhledem k jejich nestandardnímu postavení v demokratickém zřízení věnovat pozornost. Ve vymezeném časovém úseku tak budu zkoumat, nakolik se měnilo jejich postavení ve stranickém systému a jakou pozici zastávají v současnosti.

Struktura práce

Po úvodní části navazuje první kapitola o politickém systému, ve kterém se věnuji rozboru jeho třech charakteristik v podobě téměř čisté proporční formě reprezentace, mnohostranickým vládním koalicím a koaličnímu potenciálu náboženských stran. Objasňuji tak zákonitosti, na základě kterých politický systém v Izraeli funguje. Následující kapitola věnovanou historickému vývoji dělím dle důležitých přelomů v genezi náboženských stran. Představuje je období vzniku Státu Izrael, dále rok 1988, od kterého se datuje neustálý nárůst politické moci náboženských stran, a změna volebního systému v devadesátých letech minulého století. Třetí kapitola pojednává o pozici, kterou náboženské strany zastávají ve stranickém systému. Jejich postavení zkoumám z pohledu konfliktních linií levice a pravice, Sefardů a Aškenazů a sekulárních a ortodoxních. Předposlední část práce se zaměřuje na samotné nejvýznamnější náboženské strany a hledání atributů, kterými se od sebe navzájem liší nebo naopak podobají. Pátá kapitola

se věnuje elektorátu jednotlivých náboženských stran, který se rekrutuje z řad radikálního osadnického hnutí a náboženské skupiny charedim. Následuje závěrečné shrnutí.

1 Politický systém

1.1 Téměř čistá proporční forma reprezentace

Základy izraelského politického systému byly položeny již dvě dekády před jeho ustanovením v roce 1948 a vychází z principů uplatňovaných v době mandátní správy Velké Británie nad tehdejším územím Palestiny. Proporcionalita systému byla dána snahou židovského společenství umožnit všem různorodým ideologickým proudům získat reprezentaci v nejdůležitějších politických a společenských institucích období nového jišuvu¹ a následně i Státu Izrael. Přestože tak v době vzrůstajících nacionalistických tendencí židovského národa byla Velká Británie správcem území, na kterém později vznikl Stát Izrael, nedošlo ze židovské strany k přejmutí britského parlamentního modelu, ale naopak k recepci prvků evropského kontinentálního způsobu vlády. Hlavní reprezentativní orgány vznikly na počátku dvacátých let minulého století, kdy narůstající židovská komunita s převládajícím sionistickým a sekulárním zaměřením identifikovala potřebu ustavit institucionální rámec svého politického působení. Jako Kneset Jisrael bylo nazýváno dobrovolné sdružení Židů, kteří participovali na volbách do prvního zákonodárného shromáždění Asefat ha-nivcharim (Shromáždění volených zástupců)². Již při těchto volbách se uplatňovala poměrná volební technika, vzhledem k fragmentaci jišuvu způsobené imigrací Židů z různorodých společenských prostředí. Během britského mandátu nad Palestinou se konaly celkem čtyři volby v nepravidelném cyklu (1920, 1925, 1935 a 1944), přičemž ortodoxní a ultraortodoxní náboženská komunita se v podobě strany Agudat

¹ Novým jišuvem bylo nazýváno moderní židovské osídlení v Eretz Jisrael před zřízením Státu Izrael. (Newman, Ja'akov, Sivan, Gavri'el. 1992. *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer.)

² Oficiální uznání ze strany mandátní správy však tyto orgány obdržely až v lednu 1928. (Zouplna, Jan. 2007. *Od Jišuvu k Izraeli. Formování izraelských mocenských elit 1919-1949*. Praha: Nakladatelství Libri.)

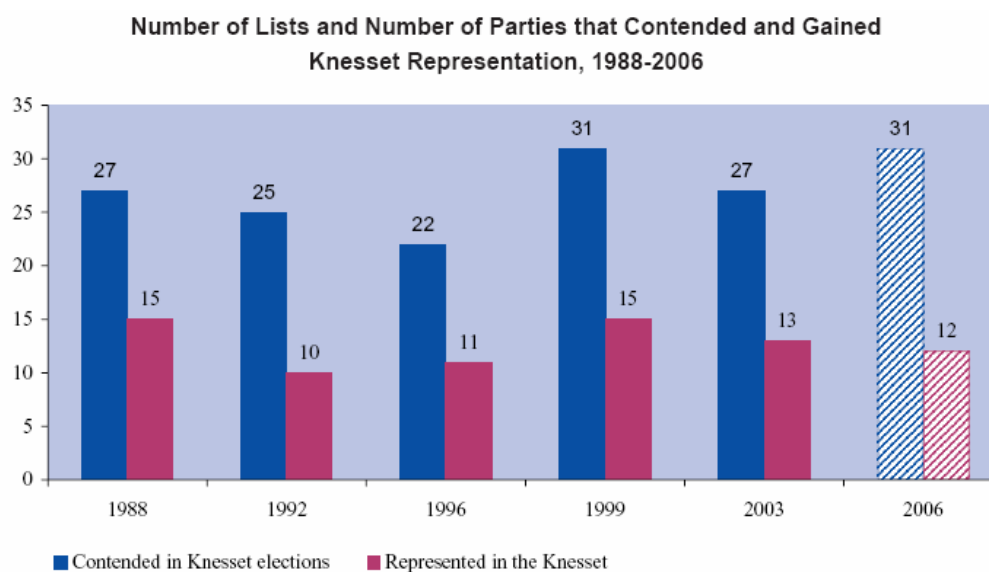
Jisrael zapojila pouze jednou a to ve třicátých letech. Členové Asefat ha-nivcharim volili ze svého středu exekutivní orgán Vaad Leumi (Národní rada), na jehož bedrech ležela veškerá politická rozhodnutí jako hlavního reprezentanta Kneset Jisrael. I v tomto výkonném tělese byl brán zřetel na zastoupení všech subjektů zvolených do Asefat ha-nivcharim, a proto počet členů kolidoval mezi dvaceti až čtyřiceti. V rámci Vaad Leumi se z praktických důvodů utvořilo užší vedení mající na starosti tíživé politické problematiky (zahraniční vztahy, školství, zdravotnictví), jehož členy byli zástupci rabinátu. Po ustavení Státu Izrael se Vaad Leumi transformovala do podoby prozatímní vlády, která fungovala až do prvních regulérních voleb v lednu 1949.

Princip poměrného zastoupení se tedy stal fundamentálním pravidlem zakotveném i v Základním zákoně³: Kneset, který upravuje volby do jednokomorového parlamentu. Hranice pro vstup do parlamentu byla stanovena na pouhé jedno procento, které společně s jediným volebním obvodem zaručovala téměř čistou proporční formu reprezentace. V rámci volební reformy na konci osmdesátých let se hranice zvedla o půl procenta a v posledních volbách v roce 2006 již bylo nutné získat alespoň dvě procenta hlasů. Toto navýšení však nemělo zásadní vliv na snížení počtu stran zasedajících v Knesetu (např. v posledních volbách vyřadilo pouze Zelené),

³ Izrael nedisponuje psanou ústavou, ačkoliv její vznik předpokládala Deklarace nezávislosti přednesená Davidem Benem Gurionem 14. května 1949, v den vzniku Státu Izrael. V důsledku vypuknutí první arabsko-izraelské války a tahanic ohledně podoby a potřeby psané ústavy došlo ke zpoždění ústavodárného procesu. Ten byl následně usměrněn a jeho výsledkem bylo zamítnutí myšlenky vytvořit jednotný dokument, který by shrnoval stavební kameny nového státu. Namísto toho byl přijat tzv. Harariho návrh, který počítal s přijímáním Základních zákonů. V současné době tak izraelskou nepsanou ústavu tvoří jedenáct Základních zákonů: Armáda, Svoboda povolání, Vláda, Lidská důstojnost a svoboda, Pozemky Izraele, Hlavní město Izraele Jeruzalém, Soudnictví, Kneset, Prezident Státu, Státní kontrolor, Státní ekonomika. (Rydvan, Tomáš. 2002. „Izraelský politický systém“. *Politologická revue* 8, č. 1, 63 – 91.)

nicméně zasáhlo do jednání o předvolebních koalicích mezi malými stranami, které by byly ohroženy potenciálním nedostatkem hlasů.

Volby ⁴	'49	'51	'55	'59	'61	'65	'69	'73	'77	'81	'84
Počet stran v Knesetu	12	15	12	12	11	13	12	9	13	10	15

5

Takovým příkladem je spojení náboženských stran Agudat Jisrael a Degel Ha-Tora, mezi jejichž rabínskými autoritami panují osobní antipatie, které se přenášejí i na politickou rovinu. V době voleb však spojí své síly v koalici a po zvolení do Knesetu se od sebe opět distancují. V řadách levice je to spojení Strany práce a umírněné náboženské strany Meimad, která by se bez podpory většího partnera do Knesetu nedostala. Důležitým prvkem ve volební

⁴ Tabulka obsahuje data převzatá z webových stránek Knesetu <http://www.knesset.gov.il/>.

⁵ Asher, Arian, Amor, Nir, Yael, Hadar. 2006. *The 2006 Israeli Democracy Index*. Jerusalem: The Israel Democracy Institute.

matematice je i možnost uzavírat předvolební dohody, tzv. *apparentement*⁶, které se uplatní při přepočítávání přebývajících hlasů, jež jednotlivým stranám nestačí na jeden celý mandát (viz podkapitola o volebním systému). V případě lichého počtu přidělených mandátů, dostane mandát navíc ta strana, která měla vyšší přebytek hlasů. Tyto dohody mezi sebou uzavírají ideologicky blízké strany a musí být předem známy a nahlášeny Ústřednímu volebnímu výboru.

Apparentement v roce 2006⁷
1. Strana práce-Meimad + Meretz
2. Šás + Sjednocený judaismus Tóry
3. Hadaš + Národní demokratické shromáždění (arabské strany)
4. Jisrael Beitenu + Likud

Nízká hranice pro vstup do parlamentu a volební systém jako takový přeje především náboženským stranám, které se stávají rozhodujícím elementem při tvorbě vládních koalic a získávají mocenské pozice, které neodpovídají jejich reálným volebním ziskům. Velké strany, především Strana práce a později i Likud, se snažily protlačit volební reformy, jež by změnily poměr sil v jejich prospěch. Během několika prvních desetiletích trvání židovského státu padla řada návrhů na změnu volebního systému z poměrného na většinový nebo alespoň na modifikaci systému poměrného, žádný z nich však nebyl přijat. Volební reforma proběhla až na konci osmdesátých let, kdy kromě zvýšení uzavírací klauzule byla ustavena i přímá volba ministerského předsedy. Jak se později ukázalo, tento krok se zcela minul účinkem, neboť přispěl k posílení postavení náboženských stran na izraelské politické scéně. Přímá volba premiéra tak byla na základě třech nevydařených elekčních zrušena. Debata o podobě volebního systému a především navýšení hranice pro vstup do Knesetu však neutichá a je pravděpodobné, že změna provedená před

⁶ *Apparentement* umožňuje malým stranám snížit nevýhody, které pro ně přináší izraelský volební systém. (Lijphart, Arend. 1994. *Electoral system and party system: a study of twenty-seven democracies 1945-1990*. Oxford: Oxford Press University.)

⁷ Tabulka obsahuje data převzatá z webových stránek Knesetu <http://www.knesset.gov.il>.

volbami v roce 2006 nebude poslední⁸. Kritici stávajícího stavu podotýkají, že daný systém vznikl v době, kdy se na území Státu Izrael nacházela desetina ze současného počtu obyvatel. Ti navíc nemají možnost podílet se na volbě kandidátů vzhledem k uplatnění modelu pevných kandidátních listin. Průměrná životnost vlád se tak pohybuje na hranici dvou let.

Izraelský politický systém je velkou měrou ovlivňován změnou společenské struktury, která je částečně odvislá od imigračních vln, zvyšující se náboženskou recepcí obyvatelstva a rostoucím individualismem jeho sekulární složky, který vytlačuje sociální kolektivismus, na němž byl Stát Izrael vystavěn. O změně postoje kdysi politicky agilní izraelské společnosti svědčí i pokles volební účasti, která se postupně propadá a v posledních volbách se zastavila na hranici šedesáti procent. Segmentové rozdělení společnosti a rostoucí pozice té či jiné skupiny se odráží v zastoupení politických stran v Knesetu, které během trvání izraelské nezávislosti zaznamenalo řadu změn. Dekády úspěšná Strana práce oslabuje společně se snížením vlivu její hlavní mocenské organizace Histadrut a naopak posílením soukromého sektoru. Pozice Likudu se upevnila díky radikalizaci palestinské otázky a vzednutí odporu proti navrácení území nabytých po Šestidenní válce. Emancipace sefardských židů dopomohla straně Šás k postavení třetí nejsilnější strany v zemi a stále se zvyšující počet ultraortodoxních židů napomáhá Sjdnocnému judaismu Tóry k udržení jeho vlivu. Imigrace ze zemí bývalého Sovětského svazu vynesla Jisrael Beitenu v posledních volbách na přední místa. Národní náboženská strana doplácí na rozdrobení religiózního tábora a na vytvoření konkurence v podobě Šásu, který přebírá její sefardský religiózní elektorát a Likudu, který ji připravuje o hlasy náboženských sionistů. Téměř během každých voleb zazáří některá nová politická uskupení, která ale

⁸ Bývalý prezident Moše Kacav ustavil v loňském roce (2007) prezidentskou komisi, která sestávala ze sedmdesáti významných postav izraelské akademické a politické půdy, aby prozkoumala možnosti změny volebního systému a způsobu vlády. (<http://www.israel21c.org>)

v dalších volebních cyklech postupně minimalizují své pozice.⁹ Stranický systém v Izraeli tak především díky podobě volebního systému neustále diferencuje své obsazení, které však stojí na třech základních pilířích.

1.2 Mnohostranické vládní koalice

Během šesti dekád trvání židovského státu nedokázala ani jedna z politických stran získat většinu v parlamentu, přestože k tomu měla především Strana práce poměrně blízko. Od ustanovení Státu Izrael až do voleb v roce 1977 to byla právě tato představitelka levicově a sionisticky zaměřeného voličstva, která byla dominantní silou na stranické scéně. Pravidelně tvořila vládní koalice se dvěma až pěti dalšími stranami. Stejně tak Likud, který převzal pozici nejsilnější strany na konci sedmdesátých let, tvořil mnohostranické vládní koalice. Za doby trvání Státu Izrael proběhlo sedmnáct volebních klání a vystřídal se na třicet jedna vlád, které přežily v průměru dva roky. Většina z nich představovala velké koalice, tedy takové, *kteřé mají alespoň jednoho nebo více tzv. nadbytečných členů-politických stran* (Říchová 2006: 133). V Izraeli je primárním důvodem takového politického jednání vysoká fragmentace stranického systému a časté štěpení politických stran zastoupených v Knesetu. Vítězná strana se tak pokouší zabezpečit vládní koalici co nejvyšší šanci přežití v podobě nasmlouvání vztahů se všemi vhodnými partnery, aby snížila pravděpodobnost svého pádu v případě štěpení některého z jejich menších stranických partnerů. Tento jev je na izraelské politické scéně poměrně častý a ve chvíli, kdy některý poslanec vystoupí ze své mateřské strany, zakládá stranu novou. Uvědomuje si, že vzhledem k nízké

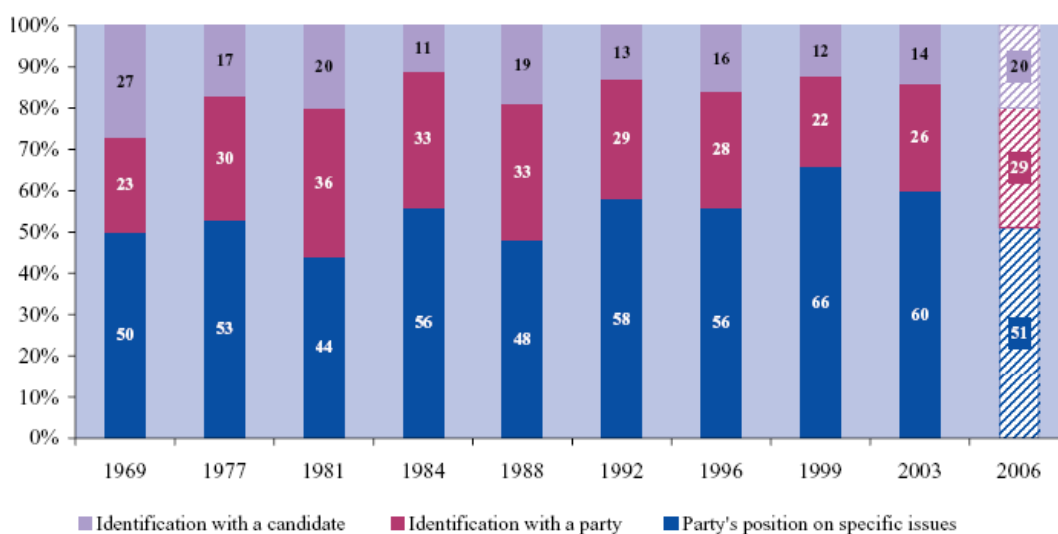
⁹ Ve volbách v roce 1984 to byly například náboženské strany Tami a Techija, které však o v dalších volbách postupně vymizely. V posledním klání o křesla v parlamentu zaznamenala nebyvalý úspěch strana Gil (zkrácený název strany Věk – Izraelští duchodci do Knesetu), v jejímž čele stál bývalý šéf tajné služby Mossad Rafi Eitan. (<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/izrael-vnitropoliticka-charakteristika/2/1001005/>)

volební klauzuli a nemožnosti kandidovat jako nestraník, má určitou šanci na úspěch v dalších volbách. Podstatnou roli při formování vládních koalic v Izraeli hrají nejen příčiny vnitřní, ale také vnější – bezpečnostní. Velké vládní koalice reagují na potřebu celospolečenského konsensu při řešení otázek zahraniční a bezpečnostní politiky, které na rozdíl od demokratických států západního světa v Izraeli představují zásadní část politické agendy. Princip minimální vítězné koalice se tak v Izraeli z výše uvedených důvodů v podstatě neuplatňuje, i když v minulosti se vyskytlo několik ojedinělých případů, kdy k tomuto došlo.

Podoba stranického systému doznala během svého trvání značných změn a to především v posledních dvou dekadách. Stále je však možné hovořit o třech blocích, uvnitř kterých se vyskytují tradiční izraelské politické strany. V rámci levicového tábora se jedná o Stranu práce, pravici reprezentuje Likud a v náboženském je to Národní náboženská strana. Na jejich úkor se však prosazují strany nové, které ubírají hlasy výše uvedeným, a mění tak obsazení stranického systému a zároveň pravidla hry pro vytváření vládních koalic a obsazování ministerských postů. Do voleb v roce 1977 to byla Strana práce, která vévodila vše vládním koalicím, a její věrnou partnerkou v nich byla Národní náboženská strana. Tyto dvě strany byly jádrem každé vládní koalice a utvořily symbiózní vztah založený na jasném rozdělení pravomocí. Národní náboženská strana měla volnou ruku v religiózních záležitostech a Strana práce se mohla plně věnovat ekonomické, bezpečnostní a zahraniční politice. Vzhledem ke společenským a politickým změnám uvnitř Státu Izrael, jejichž příčinou byla územní a demografická situace po Šestidenní válce, došlo k obměně politické garnitury a nového paradigmatu při sestavování vládních koalic. Partnerkou Likudu zůstala Národní náboženská strana, která však ztrácela svou pozici ve prospěch nově vzniklých náboženských stran. Od osmdesátých let se tak vládní koaliční politika začíná komplikovat, neboť vítězné strany jsou nuceny jednat s rozdrobeným náboženským táborem, který představuje hlavního a neopomenutelného partnera při sestavování vládních koalic. Třetí nejsilnější stranou se postupně stala náboženská strana Šás, která

se vedrala na místo Národní náboženské strany. Celkově religiózní tábor neustále posiluje své postavení na stranické scéně, a vyústěním této situace je pozice Šásu, který se stal novým a hlavním partnerem Strany práce, respektive Likudu a Kadimy při sestavování vládních koalic.

Politické strany se v Izraeli vždy těšily velké podpoře ze strany obyvatelstva a celková politická agilita izraelské společnosti byla značně vysoká. Důvěra v politické strany pramenila z jejich mimopolitického působení, neboť většina z nich, v čele se Stranou práce, byla aktivní v sociální sféře. Členové a příznivci stran mohly využívat mnoha výhod, které jim poskytoval propracovaný systém kombinující výhody sektoru služeb, zdravotnictví a vzdělávání. Tento způsob propojení politické a občanské základny byl v prvních dekádách trvání Státu Izrael příznačný spíše pro sekulární než pro náboženské strany. V současné době si však tímto způsobem zajišťují svůj vliv především náboženské strany, obzvláště Šás, kterému se tak daří zajistit bezmeznou podporu sefardského obyvatelstva. Naopak sekulární strany trpí upozaděním kolektivistické ideologie, kterou nahradilo individualistické pojetí, a ztrátou pozic na poli hospodářské politiky. Poslední průzkumy na toto téma ukazují, že se mění postoje a receptce izraelského obyvatelstva ve vztahu k politickým stranám.

10

Celkově klesá počet členů politických stran, volební účast a vyjádření důvěry obyvatel v politické strany. Naopak stoupá počet nerozhodnutých voličů a těch, kteří nejsou konzistentní ve svém rozhodnutí a volí odlišné strany. Také se zvyšuje počet obyvatel, pro které je důležité obsazení stranické kandidátky a především její vedení. Vliv na tento prvek mají ve značné míře média, která více než kdy dříve zasahují do volebních klání a ovlivňují postoje voličů. Velké korupční kauzy spojené s hlavními představiteli nejsilnějších stran, které doprovázely většinu posledních voleb, byly ústředními tématy namísto volebních programů jednotlivých politických stran. Na druhou stranu jsou to samy politické strany, především náboženské, které dokáží bravurním způsobem využít výhod, jež jim mediální věk přináší.

1.3 Vyděračský potenciál náboženských stran

Stát Izrael je od počátku svého vzniku budován na světském základě a řadí se mezi státy s demokratickým politickým zřízením. Náboženství však

¹⁰ Asher, Arian, Amor, Nir, Yael, Hadar. 2006. *The 2006 Israeli Democracy Index*. Jerusalem: The Israel Democracy Institute.

představuje v jeho chodu z mnoha důvodů¹¹ významnější prvek než v demokraciích s převládajícím křesťanstvím. Judaismus a pravidla tradičního židovského náboženského práva halachy¹² zasahují nejen do fungování státních institucí, ale i do sféry osobního statutu Izraelců bez ohledu na to, zda jsou praktikující nebo sekulární. Vztah mezi demokracií a náboženstvím je založen na tzv. statutu quo, kterým převážně sionističtí zakladatelé upravili jednání s tehdy marginální ortodoxní a ultraortodoxní skupinou. Jedná se o dodržování určitých náboženských pravidel ze strany světského obyvatelstva a zároveň deklarace výhod pro náboženské kruhy. Během šedesáti let trvání židovského státu se však počet ortodoxních Židů zvýšil nebyvalou měrou a v současné době představují významnou sociální a politickou jednotku, která neúměrně zasahuje do všech oblastí chodu státu a společnosti.

Náboženské strany byly přítomny v každém Knesetu a zároveň byly součástí většiny vlád, ať už je sestavovala Strana práce nebo Likud. V případě že se některé z nich odmítly podílet na vládní koalici, jejich přízeň byla pro obě hlavní strany přesto nesmírně důležitá, a proto se s nimi snažily vyjednat alespoň neoficiální podporu. Nejdéle zastoupenými náboženskými stranami v parlamentu jsou Národní náboženská strana a strana Agudat Jisrael, které se liší podobou svého elektorátu a cíly, kterých se snaží dosáhnout (viz kapitola o Nejvýznamnějších náboženských stranách). Nové náboženské strany vznikly fragmentací v osmdesátých letech, kdy se prosadila sefardská strana Šás, která je v současné době třetí nejsilnější stranou v Izraeli a nejsilnější náboženskou stranou vůbec, a Degel Ha-Tora vzniklá odtrhnutím od Agudy Jisrael. Tyto čtyři jmenované si udržují stálé místo na volebním výsluní a jejich podpora vzhledem ke vzrůstající náboženské recepci izraelského obyvatelstva pozvolna

¹¹ Jedná se o specifické okolnosti vzniku Státu Izrael (Holocaust, sionismus), zvláštní složení společnosti (převážně židovští imigranti z celého světa) a to, že judaismus je jediným většinovým náboženstvím právě v Izraeli. (Čejka, Marek. 2003. *Judaismus, politika a Stát Izrael*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.)

¹² Halacha označuje právní systém judaismu, soubor židovských zákonů. (Newman, Ja'akov, Sivan, Gavri'el. 1992. *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer.)

roste. Ve volbách v devadesátých letech, kromě roku 1992, a tomto miléniu, byly schopny získat vždy více jak dvacet mandátů.

Náboženské strany spojuje řada atributů, zároveň však mezi nimi panuje obrovská konkurence dosahující až zarážejících rozměrů. Dehonestace jednotlivých kandidátů na politické posty a vzájemná osobní nevraživost rabínských autorit, které (kromě Národní náboženské strany) ovládají veškeré dění ve straně, je příznačná pro každé předvolební klání. Všechny náboženské strany však usilují o zachování a začleňování dalších religiálních pravidel do fungování státu a izraelské společnosti, i když každá z nich klade na tento prvek jiný důraz. Jejich politika se vyznačuje pragmatismem a žádné z náboženských stran nečiní významnější obtíže slevit ze svých proklamovaných nároků, pokud jim jejich hlavní sekulární partneři neodejmou finanční prostředky z oblastí, které je nejvíce zajímají. Jedná se o oblast vzdělávání a sociální politiky, která jim umožňuje udržet a šířit svůj vliv napříč vlastním elektorátem. Otázka náboženského školství je nejpálčivějším tématem především pro Agudu Jisrael, Degel Ta-Horu a Šás. Zatímco Národní náboženská strana se v současné době orientuje především na palestinskou otázku a problematiku územního rozvoje, kde zastává postoje blízké radikální pravici.

Náboženské strany v Izraeli tak představují významné a neopomenutelné hráče na volebním poli a následně při sestavování koalic. Národní náboženská strana a Šás, jak jsem se již zmínila v předchozí kapitole, jsou tradičními koaličními partnery Likudu a Strany práce, respektive Kadimy. Naopak Agudat Jisrael a Degel Ha-Tora jen výjimečně přebírají ministerská křesla ve vládních koalicích a raději se spokojí s posty na nižší úrovni. Ta jim zaručují možnost ovlivňovat vládní politiku a přitom hrát roli nestranného účastníka, který se nepodílí na implementaci vládní politiky. V minulosti již několikrát náboženské strany ukázaly, že jsou schopny využít své síly na zablokování vzniku vládních koalic, případně zapříčinit jejich rozpad nebo zablokovat přijímané legislativní návrhy. Náboženské strany tak disponují vyděračským potenciálem, neboť jak uvádí Giovanni Sartori, *vyděračský*

potenciál volební strany nachází svůj ekvivalent v možnosti parlamentní strany využít veto, nebo případně v síle veta ve vztahu k přijímání legislativy (Sartori 2005: 128).

2 Historický vývoj

2.1 Politický vzestup od roku 1948

Dominantní¹³ sílu ve stranickém systému představoval od vzniku Státu Izrael až do parlamentních voleb v roce 1977 levicový proud reprezentovaný stranou Mapaj, respektive Stranou práce, která byla schopna vyhrát osm parlamentních volebních soubojů v řadě za sebou, z toho třikrát ve volební koalici s dalšími levicovými stranami pod názvem Seskupení. Třicetiletá dominance levice byla dána historickými skutečnostmi sahajícími do doby před ustavením Státu Izrael, kdy v sionistickém hnutí převládlo socialistické křídlo. V období Starého Jišuvu¹⁴ hrála velkou roli odborová centrála Histadrut založená roku 1920, v jejímž čele stál David Ben Gurion, který byl zároveň předsedou výkonného výboru Světové sionistické organizace. Ben Gurion stál u zrodu Mapaj na počátku třicátých let minulého století a Mapaj tak měla za předsedu již od svého počátku osobnost, která byla většinovým židovstvem přijímána za vůdce řídící celkovou sionistickou politiku.

¹³ Dle Maurice Duvergera je dominantní strana více než ve trojích volbách po sobě silnější než kterákoliv jiná (nemusí nutně získat nadpoloviční většinu mandátů), za dominantní ji považuje široká veřejnost a její ideologie odráží svou dobu. (Novák, Miroslav. 1997. *Systémy politických stran*. Praha: SLON.)

¹⁴ Starý jišuvem byla nazývána židovská komunita obývající území Palestiny před počátkem sionistického osídlování. (Newman, Ja'akov, Sivan, Gavri'el. 1992. *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer.)

Volby ¹⁵	'49	'51	'55	'59	'61	'65	'69	'73
Mandáty	46	45	40	47	42	45	56	51

Uvnitř strany došlo během šedesátých let k rozkolu, který pramenil z nesouladu postojů jejího charismatického vůdce a většinového postoje členů Mapaj. Ben Gurion odmítal snahy ostatních čelních představitelů strany (Levi Eškol, Golda Meirová, a další) o spojení s menšími levicovými politickými stranami¹⁶ a jeho prioritou byla změna volebního systému ve prospěch velkých stran, které v tehdejším Izraeli představovala právě Mapaj. Před volbami do sedmého Knesetu vytvořil vlastní stranu Rafi a spoléhal na váhu své osobnosti, která měla přimět voliče dát hlas nově utvořené straně mající ambice převzít pozici hlavní politické síly. Na voliče však volební slogan, lákající na prosazení transformace volebního systému, nezabral a Rafi získala pouze deset hlasů. Pro Ben Guriona byl takový výsledek hořkou pilulkou a předznamenal pozvolný konec jeho politické kariéry. V čele levicového tábora ho vystřídaly osoby s jinými politickými představami, které nehodlaly zásadním způsobem měnit ideologické atributy strany. Vyznávaly však jiné způsoby, jak dosáhnout a udržet cíle, ke kterým Mapaj směřovala.

Na počátku sedmdesátých let převládl mezi předáky Strany práce¹⁷ názor, že nejlepším řešením pro změnu rozložení sil v politické sféře v neprospěch náboženských stran bude spojení sil levicového tábora v jeden celek. V Knesetu byly od počátku vzniku Státu Izrael zastoupeny dvě tradiční náboženské strany a jejich dvě levicové odnože, které se během prvních dvou

¹⁵ Tabulka obsahuje data převzatá z webových stránek Knesetu <http://www.knesset.gov.il/>.

¹⁶ Mapaj se před volbami do šestého Knesetu, které se konaly v roce 1965, spojila s druhou nejsilnější levicovou stranou Ahdut Haavoda a vytvořila předvolební koalici nazývanou Uskupení. (Arian, Asher. 1988. *The Second Generation – Politics in Israel*. New Persey: Chatham House Publishing, Inc.)

¹⁷ Strana práce vznikla spojením strany Mapaj, Ahdut Haavoda a Rafi v roce 1968. (Arian, Asher. 1988. *The Second Generation – Politics in Israel*. New Persey: Chatham House Publishing, Inc.)

voleb opětovně spojily s mateřskou stranou, respektive získaly marginální postavení. Mizrahi, později Maďdal, a Agudat Jisrael byly schopny udržet po tři dekády stabilní voličskou podporu. Dohromady jim mezi prvním a osmým Knesetem příslušelo mezi patnácti až osmnácti křesly a tento počet, který netvoří ani jednu šestinu všech mandátů parlamentu, ovlivňoval bytí či nebytí levicových vlád. Strana práce se domnívala, že konsolidací levicového tábora získá potřebný voličský stimul a podaří se jí sestavit jednobarevné vlády bez účasti náboženských stran. Proces spojování levicového sekulárního spektra měl však za následek obdobný průběh v pravcovém sekulárním táboře. Levici se podařilo krátkodobě navýšit mandátní zisky, avšak pravice v podobě strany Herut, později Likudu, v historických volbách roku 1977 převzala otěže vládnoucí strany.

Volby ¹⁸	'49	'51	'55	'59	'61	'65	'69	'73	'77
Jed. náb. Fronta	16	X	X	X	X	X	X	X	X
Agudat	X	3	4	4	4	4	4	4	4
P'Agudat	X	2	2	2	2	X	X	X	1
Hamizrachi	X	2	X	X	X	X	X	X	X
H'Hamizrachu	X	8	X	X	X	X	X	X	X
Nár. náb. Fronta	X	X	11	X	X	X	X	X	X
Maďdal	X	X	X	12	12	11	12	10	12

Volby	'81	'84	'88	'92	'96	'99	'03	'06
Agudat	4	2	5	1	2	3	2	4
Tami	3	1	X	X	X	X	X	X
Šás	X	4	6	6	10	17	11	12
Degel Ha- Tora	X	X	2	1	1	2	1	2
Maďdal	6	4	5	6	9	5	6	9

Náboženské strany od vzniku Státu Izrael do konce sedmdesátých let vykazovaly stabilní volební výsledky a zároveň neměnné postoje směrem k sekulárnímu politickému táboru. Agudat se profilovala jako nesionistická

¹⁸ Tabulka obsahuje data převzatá z webových stránek Knesetu <http://www.knesset.gov.il/>.

strana, která brala účast na světském politickém soupeření jako nutné zlo, a jejím hlavním a v podstatě jediným cílem byl zisk finančních prostředků pro její autonomní školský systém. Odmítala se proto podílet na vládních koalicích, ale koalici samotnou při hlasováních, které se netýkaly pro ni nepřijatelných sekulárních zásahů do náboženské sféry, podporovala. Pro Mafdal byl naopak účast na politickém vedení státu principiální otázkou, neboť její ideologie spočívala v propojení judaismu a sionismu. Mafdal podporovala vznik Státu Izrael, avšak její snahou bylo neopomenout náboženské imperativy a přenést je do samotného společenského a politického fungování společnosti. Tak jako se Aguda po tři dekády vyhýbala participaci na vládní koalici, Mafdal se účastnila všech levicových vlád.

Na vnitřní politický život Státu Izrael má nezměrný vliv vnější zásahy v podobě několika válečných konfliktů. Jejich důsledky byly příčinou změny přeskupení sil na stranické scéně na konci sedmdesátých let a zároveň ideologického směřování sekulárních a náboženských stran. Vítězství v Šestidenní válce v roce 1967 přineslo Státu Izrael velké územní a demografické změny, neboť získal Východní Jeruzalém, Západní břeh Jordánu, pásmo Gazy, Golanské výšiny a Sinajský poloostrov. S nabytým územím dostal pod svou kontrolu přes milion Palestinců. Zisk biblicky důležitých míst, která v minulosti představovala oblast Judska a Samaří, byla mohutným impulsem pro náboženskou komunitu. Tzv. osadnická politika (viz podkapitola o osadnickém hnutí) se stala novým fenoménem na politické scéně a stala se jádrem sporu mezi levicovým a pravicovým politickým spektrem. Její prosazování se zároveň ukázalo být jedním z budoucích atributů sionisticky zaměřených náboženských stran, pro které výsledky Šestidenní války znamenaly potvrzení Božího plánu. Pro nesionistické strany se tento prvek nejevil jako zásadní a zachovávaly neutrální postoj, protože sekulární Stát Izrael nepovažovaly za legitimní.

Mafdal se na rozdíl od Agudy Jisrael počala dožadovat více vlivu na celkový politický systém, neboť pro ni doposavad nepodstatné oblasti zahraniční, ekonomické a bezpečnostní politiky začínaly být důležitou otázkou

související se šířením osadnického hnutí. Uvnitř Mafdal došlo k ideologickému posunu, který vedl k jejímu pozvolnému odcizení od levicového a příklonu k pravicovému křídlu. Mafdal našla nové opodstatnění své sionistické podstaty v podobě kolonialismu dobytých území, které zdůvodnila náboženskými imperativy. Do bloku vládní koalice Mafdal a levice tak vpadl klín, neboť Strana práce zastávala spíše vlažný postoj k osídlování území získaných v Šestidenní válce. Strana práce však ztratila své dominantní postavení ve volbách v roce 1977, ve kterých se v plném světle projevíly důsledky války na Jom Kippur. Labouristi nedokázali během prvních dnů bojů včas efektivně zareagovat na atak svých arabských sousedů, a přestože během několika dalších týdnů dokázala izraelská armáda vytlačit syrská a egyptská vojska zpět za hranice, levice ztratila v očích izraelské veřejnosti glanc neomylné a legitimní vládkyně Státu Izrael. Voliči tak ve volbách v roce 1977 dali hlas pravicovému uskupení Likud v čele s Menachemem Beginem. Likud zastával mnohem příznivější pozici ve vztahu k osídlování Západního břehu a proto bylo nasnadě zapojení Mafdal do vládní koalice s pravíci. Mafdal si tak udržela svůj vliv a částečně ho rozšířila do nových oblastí i po výměně hlavních koaličních partnerů.

V průběhu sedmdesátých a osmdesátých let dochází uvnitř Izraele ke zvýšení náboženské observance obyvatelstva, která pramení ze samotného globálního klimatu svědčící religiozní renesanci¹⁹ a nárůstu počtu obyvatelstva sefardského původu mající převážně tradicionalistické zaměření. Izraelskou společnost počíná ovlivňovat tzv. hnutí tešuva mající opačné tendence než haskala (židovské osvícenství), která zasáhla židovskou společnost v osmnáctém století. Tešuva představuje hnutí návratu k podstatě židovského náboženství, dodržování nařízení halachy a odmítnutí života světské společnosti. Ortodoxní strany tak v Izraeli přestávají být představitelkami

¹⁹ Rejudizace, reislamizace a rechristinizace je příznačná pro poslední čtvrtinu dvacátého století a pramení z neschopnosti laického poznání vyrovnat se se skutečností moderní doby. (Keppel, Gilles. 1996. *Boží pomsta. Křesťané, Židé a Muslimové znovu odbývají svět*. Brno: Atlantis.)

anachronických a většinovou židovskou společností trpěných útvarů. Změnila se role, kterou po tři dekády byly nucené pro ně nepříznivými okolnostmi hrát. Od bojovnic za zachování výdobytků daných jim při vzniku Státu Izrael, přechází k roli bojovnic za prosazení co nejvíce religiózních praktik do politického a společenského chodu státu. Osmdesátá léta byla rokem přerodu uvnitř hlavní ultraortodoxní strany Agudat Jisrael, neboť se z ní vyčlenila její sefardská elita, která vytvořila dnes nejsilnější náboženskou stranu Šás. Následně došlo ke vzniku strany Degel Ha-Tora, která se odštěpila také od Agudy, ale v současné době s ní vstupuje do volebních klání v koalici. Náboženský stranický tábor tak prošel vnitřním členěním reflektující změny voličského elektorátu, které byly způsobeny emancipací sefardského etnika a vzrůstající religiozitou židovského obyvatelstva.

2.2 Přelomový rok 1988

V osmdesátých letech proběhly troje volby a každé byly poznamenány určitým specifíkem, které narušilo po tři desetiletí téměř neměnnou strukturu bloku náboženských stran. Hlavní roli v něm hrála vždy sionistická strana Mafdal, která získávala nejvíce hlasů, zatímco ortodoxní pole reprezentovala Agudat Jisrael. Volby v roce 1981 byly poznamenány vyhroceným soubojem levice s pravicí, kdy se vzhledem k těsnosti odhadovaných výsledků soutěžilo skutečně o každý hlas. Někteří z voličů náboženských stran, respektive Mafdal, dali hlas sekulárním stranám. Celkově tak náboženský blok získal třináct hlasů, což byl jeho nejslabší výsledek do té doby vůbec. Úbytek byl zapříčiněn právě propadem Mafdal, která ztratila polovinu své síly. Krátce před volbami se od ní odštěpily dvě nově vzniklé malé strany, Tami a Techija, které obě získaly po třech hlasech. Techija se však profilovala jako ultranacionalistická než náboženská strana. Mafdal tak kvůli vnitřnímu štěpení přišla o svou jednotnou sílu a nedokázala zabránit prosazení ortodoxního proudu na její úkor.

Výsledky voleb konaných o tři roky později stvrdily defenzivní postavení Mafdal, když získala pouhé čtyři hlasy, a nástup ortodoxního bloku do popředí. Uvnitř něho však došlo také k fragmentaci zapříčiněné vznikem nové sefardské strany Šás, která hned v prvním volebním klání jehož se účastnila, získala čtyři hlasy. Tím předčila o dva hlasy Agudu a postavila se na roveň Mafdal. Šás se tak stala nejsilnější ortodoxní stranou, ale co do počtu odevzdaných hlasů ještě zaostala za Národní náboženskou stranou. Postavení lídra v religiózním stranickém táboře však potvrdila v následujících letech, kdy se již stala nejvýraznějším religiózním subjektem. Ve volbách v roce 1984 tak ortodoxní strany poprvé předčily ve své síle sionistickou Mafdal, což je trend přetrvávající do současnosti. I když Šás svou participací na vládních koalicích a vzrůstající radikalizací ohledně územních ústupků a bezpečnosti politiky zavdává otázku, nakolik je ji v současné době možné považovat za čisté ortodoxní stranu nezabývající se tématy, které se vztahují přímo k vnější politické agendě Státu Izrael.

Na konci osmdesátých let došlo k dalšímu štěpení Agudy, ze které se několik měsíců před volbami v roce 1988 vyčlenila strana Degel Ha-Tora hájící zájmy aškenázské židovské komunity, speciálně skupiny mitnagdim. Religiózní společnost v Izraeli je konglomerátem různých duchovních skupin, které se od sebe liší nejen po stránce etnické ale také způsobem vyjádření své víry. Aškenázské židovství reprezentují dvě základní linie, které se utvořily v osmnáctém století a které jsou spolu v konfliktu, neboť každá nich vychází z jiných premis. Výše zmíněná linie mitnagdim, kterou politicky hájí Degel Ha-Tora, lpí zásadním způsobem na studiu a výkladu talmudu, a rabíni v jejím pojetí nepředstavují fundamentální autority. Naopak chasidismus, který je oním druhým náboženským proudem, apeluje na silný duchovní prožitek jedince a v rabínovi spatřuje nezpochybnitelný a neomylný symbol židovské víry. Chasidé se dále vnitřně diferencují, ale většinou jsou stoupenci nejstarší židovské strany Agudat Jisrael. Mezi oběma hnutími existují do dnešních dnů rozpory, které eskalují ve chvílích, kdy mezi jejich rabínskými představiteli zavládnou osobní antipatie.

K takové situaci došlo právě v na konci osmdesátých let, kdy se proti sobě postavili rabi Eliezer Menachem Šach, který stvořil stranu Degel Ha-Tora, a rabi Menachem Mendel Schneersohn, který vyslovil podporu Agudě. První jmenovanému bylo v době voleb již devadesát let a druhý uvedený byl o čtyři roky mladší. Sekulární izraelská společnost se na ostré rétorické souboje a mediální manipulaci s jejich náboženskými stoupenci dívala vzhledem k věku obou zúčastněných rabínů částečně s pobavením a částečně se zděšením. Volební kampaň u obou stran (Šás jim v tomto směru značně sekundovala) dosáhla do té doby na poměry ultraortodoxních stran nevídaných měřítek. Všechny umě využívaly vizuální média a zaměřovaly se na méně vzdělané a chudé složky obyvatelstva²⁰, kterým poskytovaly obraz rabínů jako celebrit rozdávající svěcené amulety a létající na mítinky svých stoupenců helikoptérou.

Prapodivná a u sekulárního obyvatelstva obavy vzbuzující předvolební bombastická kampaň však nesla své ovoce. Náboženské strany dokázaly mobilizovat a rozšířit svou voličskou základnu. Do Knesetu se dostaly čtyři náboženské strany, které dohromady ukořistily osmnáct křesel. Aguda získala pět mandátů, její v té době hlavní soupeřka Degel Ha-Tora vybojovala dva a Šás rozšířila svůj počet zástupců v parlamentu na šest. Mafdal dopadla vzhledem k volbám v předcházejících desetiletích opět zcela katastrofálně. Dosáhla na pět křesel jako Aguda, ale celkově obdržela méně hlasů než do té doby vždy upozaděná ultraortodoxní rivalka, a to pro ni byl velmi potupný výsledek. Národní náboženská strana doplatila na vnitřní rozpory, které panovaly mezi jejími křídly reprezentující mladou a starou gardu. Interními boji ohledně nominace členů na volební kandidátce zdiskreditovala vedení strany a voliči se tak opětovně přiklonili k jejím ortodoxním alternativám.

²⁰ Podpora náboženských stran je přímo úměrná kvalitě dosaženého vzdělání izraelského elektorátu. Náboženské strany volí především obyvatelé se základním případně středoškolským vzděláním. (Arian, Asher. 1988. *The Second Generation – Politics in Israel*. New Persey: Chatham House Publishing, Inc.)

Zisk osmnácti mandátů byl výsledkem, který blok náboženských stran zaznamenal naposledy v šedesátých letech a potvrdil vzrůstající vliv charedim na politické a společenské fungování Státu Izrael. Zároveň nabyl na síle poměr ortodoxního zastoupení oproti náboženskému sionismu ve prospěch ortodoxních stran. Volby v roce 1988 jsou důležitým předělem proto, že se nestaly výjimkou v letech následujících, ale naopak mezníkem, od kterého započal postupný a neustávající vzestup religiálních politických subjektů. Konsekvencí byl následně pokus o volební reformu, která však nepřinesla očekávané výsledky v podobě oslabení náboženských stran. Devadesátá léta a počátek nového tisíciletí, tedy dle gregoriánského kalendáře, byla pro blok religiálních stran obdobím samých volebních úspěchů. Ve volbách v roce 1992 jejich postup o něco zpomalil, získaly čtrnáct hlasů, ale o čtyři roky později plně zúročily nabídku nového volebního systému a vyšplhaly se na dvaadvacet mandátů. Dopomohla jim k tomu regenerace Mafdal, která obdržela dostatek hlasů na pokrytí devíti mandátů a vzestup Šásu, který zaznamenal zisk deseti parlamentních křesel. Výsledky voleb v roce 1999 byly šokem především díky neuvěřitelnému úspěchu Šásu, který vytěžil sedmnáct mandátů, ostatní tři výše jmenované strany daly dohromady dalších deset, a rok 1999 se tak zapsal zlatým písmem do historie volebních úspěchů bloku religiálních stran. Tento úspěch byl vyrovnán v prozatím posledních volbách z roku 2006, kdy náboženské strany opětovně dosáhly na sedmadvacet mandátů. Takové výsledky samozřejmě mají vliv na utváření vládních koalic, neboť Likud se Stranou práce, případně Kadimou, jsou nuceni ucházet se jak o přímou podporu Šásu, tak nepřímou podporu Agudy a Degel Ha-Tory, které na rozdíl od Šásu zůstávají z vlastní vůle mimo strukturu vládních koalic. Vítězné strany jsou tak vystaveny vyděračskému potenciálu malých a středně velkých náboženských stran a při prosazení vlastního politického programu jsou na nich závislé způsobem neodpovídající poměru rozložení sil ve sněmovně.

2.3 Změna volebního systému v devadesátých letech

2.3.1 Volební systém

Legislativní rámec izraelského volebního systému vymezuje Základní zákon: Kneset přijatý v roce 1958 (doplněn o v roce 1969) a Zákon o stranách z roku 1992. V Izraeli se uplatňuje poměrná volební technika v jediném celostátním volebním obvodě a uzavírací klauzule pro vstup do parlamentu činí od roku 2003 dvě procenta platných hlasů²¹. Volí se do 120²² členného jednokomorového parlamentu a to nejméně jednou za čtyři roky. Ve výjimečném případě může samotný Kneset zvláštní většinou (osmdesáti hlasů všech poslanců) rozhodnout o prodloužení svého funkčního období na dobu přesahující čtyřletý mandát. V minulosti se tak stalo například kvůli válce na Jom Kippur, kdy tento postup vyžadovala bezpečnostní situace. Více než polovina voleb, od roku 1988 nepřetržitě, se naopak konala předčasně, a to po třetím roce funkčního období parlamentu. O vypsání předčasných voleb rozhoduje Kneset prostou většinou hlasů, pouze do Šestnáctého Knesetu se konaly předčasné volby z iniciativy premiéra, neboť v té době byl v praxi reformní volební systém s posílenou pozicí ministerského předsedy, který byl následně zrušen. K předčasným volbám dojde i v případě neschválení státního rozpočtu předloženém vládou a to do konce března daného fiskálního roku.

Článek čtyři Základního Zákona: Kneset označuje *volby jako všeobecné, lidové, přímé, rovné, tajné a poměrné hlasování* (Mahler 2004:

²¹ Před volbou do Třináctého Knesetu (v roce 1992) činila pouhé jedno procento, následně byla navýšena na 1,5% a od roku 2003, tedy od Šestnáctého Knesetu již je nutné získat výše zmíněná dvě procenta hlasů. (http://www.knesset.gov.il/history/eng/eng_hist_all.htm)

²² Počet 120 členů Knesetu odkazuje na historickou tradici Židů, kterým před dvěma tisíci lety vládl ve starověké Judei rabínský legislativní orgán se stejným názvem a stejným počtem zákonodárců.

(http://www.myjewishlearning.com/history_community/Israel/Israeli_Politics/IsraeliElectoralSystem.htm)

195). Aktivní hlasovací právo má v Izraeli každý občan straší osmnácti let, přičemž Ústřední volební výbor stanovuje přesné datum narození, kterou v daných volbách uznává za platnou hranici. Vzhledem k vysoké imigraci je v Izraeli obvyklé, že výše zmíněný výbor rozhoduje i o datu, do kterého je nutné získat státní občanství a být zapsán do seznamu obyvatelstva. Po splnění těchto tří podmínek je občan veden jako registrovaný volič. Stejná pravidla platí i v případě pasivního hlasovacího práva, ale v tomto případě se hranice posouvá na jednadvacet let. Základní zákon výslovně zakazuje kandidovat ve volbách osobám, které zastávají významné pozice ve státních, náboženských a vojenských institucích. Z tohoto důvodu jsou z pasivního volebního procesu vyloučeni oba vrchní rabíni a soudci náboženských soudů, prezident a vysocí státní úředníci, stejně jako vrchní armádní velitelé. Každé volby jsou vypsány na základě speciálního zákona, který stanovuje datum voleb – Základní zákon: Kneset se zmiňuje o třetím úterý v měsíci Cheshvan (Říjen-Listopad). Vzhledem ke zvyšujícímu se počtu předčasných voleb, ale tento termín není dodržován a je obcházen. Ústřední volební výbor je svolán nejpozději do šedesáti dnů od zvolení nového Knesetu a v jeho čele stojí některý se soudců Nejvyššího soudu. Každá politická strana, která získala v minulých volbách alespoň čtyři poslanecké mandáty, má nárok na jednoho člena výboru. Na vůli předsedy výboru je poté výběr jeho zástupců, pravidelně však vybírá mezi čtyřmi až osmi představiteli nejsilnějších stran. Vedle méně podstatných administrativních záležitostí rozhoduje výbor o důležité otázce mediální televizní kampaně, protože určuje přesný čas vysílání jednotlivých spotů všech registrovaných politických stran v posledním měsíci před volbami.

Ústřední volební výbor schvaluje kandidátní listiny jednotlivých stran, které mohou předkládat již registrované politické strany nebo skupina 2 500 oprávněných voličů. Taková nová politická strana musí navíc složit nemalý finanční obnos, aby se mohla voleb účastnit. Daná částka se jí vrací pouze v případě, že byla schopna oslovit dostatečné množství voličů, aby dosáhla alespoň na jeden mandát v parlamentu. Všichni představitelé jednotlivých

politických stran uvedení na jejich kandidátních listinách musí zaslat písemný souhlas se svou nominací Ústřednímu volebnímu výboru.

Vzhledem k charakteru izraelského volebnímu systému, ve kterém se uplatňují pevně vázané kandidátní listiny, je nominační pořádek na každé z nich předmětem častých bojů mezi frakcemi uvnitř politických stran nebo stran samotných, pokud jdou do voleb v koalici. Velké strany jako Likud nebo Strana práce často předkládají listinu s plným počtem stodvaceti kandidátů, přestože jsou si vědomi, že možnost zisku plného počtu mandátů je zcela nereálná. V posledních letech navíc svolávají kongresy a pořádají primárky, ve kterých jejich členové rozhodují o pořadí nominovaných. Zásadně se tak liší od procedurálního řízení náboženských stran, u kterých o kandidátkách rozhodují rabínské autority a záleží tak pouze na jejich libovůli, koho odmění za věrné služby jejich postulátům. Malé strany tak většinou nominují minimální počet kandidátů a pokud utvoří předvolební koalici, často sáhnout ke kompromisům ohledně výměny poslanců během funkčního období Knesetu. U koalic velkých a malých stran, jako je např. Strana práce se stranou Meimad, vždy získává přední pozice ta silnější, a o jednotlivém pořadí se dohodnou předsedové obou stran. Určení pořadí na kandidátkách zůstává důležitým nástrojem vedení politických stran, jak udržet stranickou disciplínu v Knesetu. Posun na horní příčky je znamením spokojenosti s činností daného poslance, zatímco pokles o pár míst či dokonce přesun na jasně nevolitelné pozice značí snahu potrestat člena strany za jeho příliš individuální jednání nebo za nesouhlas s postupem strany v určitých politických otázkách.

Kořeny izraelského volebního systému spadají do doby britského mandátu nad Palestinou, kdy se na území dnešního Izraele střetávalo mnoho politických proudů od radikální levice, přes náboženské po extrémní pravici. Zastoupení všech těchto směrů v legislativním orgánu nově utvořeného státu měl zaručit proporční volební systém pouze s jednocentní uzavírací klauzulí. Od Druhého do Sedmého Knesetu se v Izraeli uplatňovala při přepočtu přebytečných hlasů na mandáty Hareova kvóta kombinovaná s metodou největších zbytků, v Prvním Knesetu a následně od roku 1973 se

přešlo na Hagenbach-Bischoffovu kvótu. V Izraeli se tomuto systému přezdívá Bader-Oferova volební metoda, pojmenovaná po dvou poslancích, kteří navrhli její využití. Nejprve se sečtou všechny platné hlasy odevzdané stranám, které přesáhli dvouprocentní uzavírací klauzuli, a tento součet se vydělí počtem všech rozdělovaných mandátů, tedy 120. Tímto dojdeme k počtu hlasů, které každá strana musí získat, na jeden mandát. Následně se počet platných hlasů odevzdaných každé straně vydělí počtem hlasů, které musí každá strana vydat na jeden mandát, a tímto dojdeme k množství křesel, které každá strana získává. Po tomto dělení však většinou zůstává několik mandátů nealokováno a v takovou chvíli přichází na řadu již zmiňovaná Hagenbach-Bischoffova kvóta.

2.3.2 Volební reforma

V podstatě od vzniku Státu Izrael probíhá v zemi diskuse o změně volebního systému a to z mnoha důvodů. Tím hlavním je především jeho schopnost produkovat velké množství stran, které vede k problematickým situacím při sestavování koaličních vlád, kdy malé strany mají neúměrně vysoký vliv na konečnou podobu koalice. Předsedové Likudu nebo Strany práce, kteří jediní byli doposavad pověřeni prezidentem k utvoření vlád, musí splnit vyděračské požadavky malých a to především náboženských stran. Jsou to právě malé strany, které z oprávněných obav ze ztráty zastoupení v Knesetu, odmítají jakékoliv změny v pro ně pozitivně nastaveném volebním systému.

Již v padesátých letech se pokoušel prosadit reformní kroky David Ben Gurion, který preferoval změnu proporčního systému na systém většinový podobný tomu ve Velké Británii. Jeho hlavním cílem bylo zamezit neustálému štěpení politických stran a odchodu různých frakcí, které vedlo ke vzniku nových a nových stran lákaných nízkou uzavírací klauzulí a tedy relativně dobrou možností uspět ve volbách. Ben Gurionovým prvotním záměrem bylo nejprve zachovat poměrný volební systém a pouze navýšit uzavírací klauzuli na deset procent, čímž by se výrazně snížil počet stran figurujících v Knesetu a

ulehčila by se vládní koaliční jednání. Tento návrh pro odpor malých stran neprošel²³ a následně byla zamítnuta i další možnost vytvoření stodvaceti jednomandátových obvodů a přechod k většinovému volebnímu systému.

Větší pozornosti se možné reformně dostalo opět až v sedmdesátých letech, kdy poslanec Ya'acobi přednesl důkladně propracovaný plán umožňující zachování poměrného systému, ale v modifikované formě. Devadesát mandátů se mělo rozdělovat poměrným způsobem v osmnácti pěti mandátových volebních obvodech, zatímco zbylých třicet v jediném celostátním obvodě a také poměrnou technikou. Volič by tak měl dva hlasy, které by odevzdával jednotlivým kandidátním listinám. V pěti mandátových volebních obvodech by malé strany měly malou šanci na získání mandátu a takový volební systém by je nutil k předvolebním koalicím. Proporčnost systému by však byla vyvažována možností získat některý ze třiceti mandátů rozdělovaných v celostátním kole. Daný volební systém by dle předpokladů měl vést ke snížení počtu stran zastoupených v parlamentu a k větší míře identifikace jednotlivých poslanců se svým volebním okrskem. Ani tento návrh však naplněný nedošel a po krátkém projednávání byl zamítnut.

Na konci osmdesátých let došlo k prudkému nárůstu procentuálního zisku hlasů náboženských stran ve volbách, které se pro formování vládních koalic staly pro Likud a Stranu práce nepostradatelné. Náboženským stranám se podařilo zabránit schválení dvou návrhů reformující volební systém, které byly předloženy krátce před volbami v roce 1988. První návrh počítal s vytvořením dvaceti volebních obvodů o čtyřech mandátech a zbývajících čtyřicet křesel se mělo přerozdělit v jednom celostátním obvodě, přičemž mandáty měly být alokovány dle poměrné volební techniky. Ve druhém případě bylo navrženo rozdělit zemi do šedesáti jednomandátových obvodů,

²³ Každý návrh zákona předkládající volební reformu musí být schválen nadpoloviční většinou všech poslanců (60), neboť se jedná o dodatek k Základnímu zákonu: Kneset, který představuje jeden ze stavebních kamenů izraelského konstitučního rámce. (Mahler, S., Gregory. 2004. *Politics and Government in Israel. The Maturation of a Modern State*. Lanham: Rowman & Littlefield Publisher, Inc.)

kde by se uplatnil většinový volební systém, zatímco druhá polovina šedesáti mandátů by se alokovala dle stávající poměrné techniky. Po volbách v roce 1988, kdy náboženské strany zaznamenaly do té doby jeden z nejlepších výsledků v historii, došlo ke zdlouhavým a obtížným jednáním při utváření vládní koalice. Designovaný premiér Šamir musel v tomto směru podstoupit dva pokusy a to z valné míry kvůli přehnaným požadavkům náboženských stran ohledně finančních příspěvků a implikaci halachy do státního zákonodárství. Celá situace byla mediálně velmi přetřásána a v izraelské společnosti došlo k vzednutí napětí mezi sekulární a náboženskou složkou obyvatelstva.

Vyhrocená společenská atmosféra se přenesla i do sféry politické a dané události nakonec vedly k prosazení reformy volebního systému. Na konci funkčního období Dvanáctého Knesetu byl přijat dodatek k Základnímu zákonu: Vláda, dle kterého se do parlamentu volilo pouze dvakrát a to v roce 1996 a v předčasných volbách v roce 1999. O ministerském předsedovi se dle nového volebního systému rozhodovalo samostatně pouze jednom – v roce 2001. Záměrem předkladatelů zákona o volební reformě bylo eliminovat roli malých, hlavně náboženských stran, vyhnout se nemístnému handrkování o podobě vládní koalice, posílit roli exekutivy a především postavení premiéra, a oslabit legislativní orgán Kneset. Z tohoto důvodu byly v Izraeli zachovány parlamentní volby ve stávající podobě, ale navíc se měla konat přímá volby ministerského předsedy. Voliči tak poprvé po téměř padesáti letech rozhodovali ve volbách v roce 1996 nejen o podobě Knesetu, ale vybírali přímo i osobu, která měla sestavovat vládu. Tato pravomoc doposavad příslušela prezidentovi, na jehož uvážení bylo, koho pověřit. Tradičně to však byl předseda strany, která vyhrála parlamentní volby. Voliči tak dostali dva hlasy, jedním volili jimi preferovanou politickou stranu a druhým vybírali budoucího premiéra, o němž se rozhodovalo ve dvoukolovém volebním systému absolutní většiny. Přímou pověřenému premiérovi běžela ode dne zvolení lhůta čtyřiceti pěti dní na sestavení vlády a získání důvěry v Knesetu. Pokud se mu tento úkol do daného data nepodařilo splnit, byla vypsaná nová

premiérská volba, která se musela konat nejpozději šedesátý den ode dne automatické premiérové rezignace. V případě, že byla zvolena ta samá osoba a ani na druhý pokus se jí nepodařilo prosadit do čtyřiceti pěti dnů v parlamentu vládní koalici, poté již nemohla kandidovat ve třetí premiérské volbě. Se změnou volebního systému se modifikovaly podmínky, za jakých bylo možné rozpustit Kneset a vypsat nové volby, a zároveň byla určena pravidla, dle kterých bylo možné odvolat ministerského předsedu. V případě Knesetu se tak stalo, pokud nebyl do tří měsíců od počátku fiskálního roku schválen státní rozpočet, pokud Kneset vyjádřil nedůvěru premiérovi většinou šedesáti jednoho poslance, pokud Kneset neschválil seznam ministrů předložených premiérem, pokud Kneset rozhodl o svém vlastním rozpuštění nebo premiér složil rezignaci do rukou prezidenta a ten následně Kneset rozpustil. Premiér mohl být odvolán, pokud nebyl schopen předložit Knesetu ke schválení alespoň osm jmen ministrů tvořících jeho vládu, Kneset mu zvláštní většinou osmdesáti poslanců vyjádřil nedůvěru, Kneset ho prostou většinou poslanců odvolal na základě obvinění z morálních prohřešků nebo nebyl schopen ze zdravotních důvodů vykonávat svoji funkci či zemřel.

Volební reforma dle výsledků souběžně konaných parlamentních a premiérských voleb v roce 1996 nesplnila očekávání a naopak zhoršila situaci, kterou měla vyřešit. Do parlamentu s dostalo jedenáct stran, tedy ještě o jednu více než ve volbách minulých. Malé a středně velké strany neztratily nic na své síle a dokonce si ještě polepšily, protože velké procento voličů dalo první hlas jednomu ze dvou kandidátů na premiéra a druhý některé z menších, většinou náboženských stran. Blok náboženských stran v podobě třetího Šásu, čtvrté Národní náboženské strany a osmé Sjednoceného judaismu Tóry získal dohromady dvacet tři křesel, což bylo o sedm více než v předcházejících volbách. Oproti tomu Strana práce ztratila deset křesel a Likudu se podařilo alespoň zachovat výsledky minulých voleb, k čemuž mu však valnou měrou pomohla předvolební koalice s dvěma malými stranami. V přímé volbě premiéra mezi sebou bojovali Benjamin Netanjahu z Likudu a Šimon Peres ze Strany práce, ostatní především pravicoví kandidáti odstoupili krátce před

volbou. Stalo se tak díky Netanjahuově vyjednávání, který jim a jejich stranám přislíbil přední místa na společné koaliční kandidátce, čímž de facto oslabil Likud samotný. Učinil tak za možnost zisku cenné výhry v podobě premiérského křesla, což se mu nakonec těsným rozdílem půl procentního bodu podařilo. Parlamentní volby však vyhrála Strana práce a sestavením vlády byl tedy pověřen předseda druhé nejsilnější strany, což by se za minulého volebního systému stát nemohlo. Handlování o podporu malých stran tak nejen nevytizelo, ale dokonce se přeneslo do předvolebních jednání, neboť kandidáti dvou nejsilnějších stran si byli vědomi, že podpora malých stran je pro jejich výhru nezbytná. Náboženské strany tím získaly větší prostor pro manévrování a posílily svou pozici na politické scéně. Jediným úspěchem volební reformy, tak bylo oslabení Knesetu v postavení k exekutivě, respektive premiérovi, neboť odvolávací procedura jeho osoby se stala mnohem komplikovanějším úkonem.

Předčasné volby konané v roce 1999 přinesly další fragmentaci stranického systému, pokračující snižování volebního zisku Strany práce a Likudu a nárůst podpory náboženských stran, především Šásu. Do Knesetu se dostalo patnáct politických stran, přičemž dvě zmiňované ztratily osm, respektive jedenáct křesel. Oproti tomu náboženské strany si v celkovém součtu opět polepšily a nejvíce se dařilo Šásu, který získal téměř dvojnásobný počet mandátů oproti volbám předchozím.

Volby ²⁴	Strana práce	Likud	Šás	Mafdal	Sjed. jud. Tóry
1996	34	32	10	9	4
1999	26	19	17	5	5

Katastrofální výsledky dvou doposavad nejsilnějších stran, které dohromady získaly nejméně hlasů v historii konání izraelských voleb, umocněné nejnižším ziskem počtu mandátů vítězné strany, byli jasnou ukázkou selhání volební reformy, jejímž záměrem byly naprosto opačné představy. Po

²⁴ Tabulka obsahuje data převzatá z webových stránek Knesetu <http://www.knesset.gov.il/>.

samostatných premiérských volbách, které se konaly v roce 2001 poté, co Ehud Barak rezignoval ze své vůle na funkci premiéra a novým ministerským předsedou se stal Ariel Šaron, byla přímá volba premiéra zrušena a volební systém se vrátil do podoby před zavedením reformy. Jedinou významnou změnou v exekutivní složce systému byl nový požadavek konstruktivního vyjádření nedůvěry premiérovi Knesetem, který tak musí učinit nadpoloviční většinou všech poslanců a zajistit kandidáta s majoritní podporou poslanců.

3 Pozice ve stranickém systému

3.1 Z pohledu konfliktu levice a pravice

V souvislosti s izraelským stranickým a politickým systémem řada autorů uvádí termín *sui generis* (např. Čejka 2003: 53, Sartori 2005: 163) a to proto, že Izrael lze z mnoha důvodů obtížně zařadit do tradičních klasifikačních schémat. Sartori podotýká, že stranický systém je vzhledem ke komplikovanosti izraelské společenské struktury vysoce fragmentizován, a patří proto do třídy extrémního pluralismu, přesto však není jeho polarizovaným nýbrž umírněným typem. Důvod výjimečnosti Izraele hledá ve specifčnosti jeho vzniku jako státního útvaru a následné bezpečnostní situaci, což jsou dva momenty mající zásadní vliv na utváření politického systému v zemi. Základní prvky fungování Státu Izrael (*proporz mechanismus*) byly položeny během dvou desítek let před jeho vlastním vznikem v roce 1948 a neustálé bezpečnostní hrozby tlačí politické představitele ke kompromisnímu jednání.

Na Izrael je tedy nutné pohlížet jako na případ svého druhu, na který není možné aplikovat v plné míře principy typické pro západní demokracie. Klasický model konfliktních linií Lipseta a Rokkana lze využít jako teoretický rámec, nicméně vzhledem k historickému vývoji Izraele dojdeme při jeho

aplikaci ke specifickým. Pro Izrael je důležitý především proces národní revoluce, co předcházelo vzniku samostatného státu a poté zásadní zlomy v jeho existenci. Sharon Weiblum ve své analýze politického systému Izraele došel s použitím teoretického rámce Lipseta a Rokkana k třem základním konfliktním liniím, které ovlivňují současný stranický systém: centrum vs. periférie, sekulární vs. náboženská cleavage a levice vs. pravice.

Family	Parties	Cleavage	Original position toward the centre
Left	.Labour Party Meretz, Ratz, Yachad	.Left vs. Right	.Centre
Right	.Likud .Israel Beiteinu	.Left vs. Right	.Semi-periphery
Religious	.Tami, Shas .National Religious Party .Agudat Israel, Front of the Torah	.Centre vs. Semi-Periphery and . Religious vs. Secular and . <i>Weltanschauung</i> cleavage	.Semi-periphery .Collaboration with the centre
Periphery	.Communist Arab party (Hadash) .Nationalist Arab party (Progressive List for Peace, Arab Democratic Party, Balad)	.Centre vs. Periphery	Periphery

25

Na základě prvně jmenované došlo k vytvoření komunistických a arabských izraelských stran, druhá měla za následek vznik bloku náboženských stran a třetí přispěla ke genezi dvou dlouhodobě nejsilnějších stran Likudu a Strany práce. Důležitým mezníkem ve vývoji stranického systému byla sedmdesátá léta, ve kterých se v reakci na Šestidenní válku a válku na Jom Kippur a následné bezpečností a uzemní změny, ukázala jako zásadní konfliktní linie levice vs. pravice. Na jejím základě se definovaly nové vztahy mezi Stranou práce, Likudem a náboženskými stranami. Zároveň se v systému

²⁵ Weiblum, Sharon. 2008. *Cleavages and political party system in Israel: applying Lipset and Rokkan's model to a non-Western state*. Working paper 2008/3, Cahiers de Cevipol, les working paper de Bruxelles. Dostupné na http://dev.ulb.ac.be/cevipol/dossiers_fichiers/cahier08-3.pdf.

objevily nové středové politické strany, které však nebyly schopny udržet dlouhodobě stabilní výsledky a postupně vymizely z politické mapy²⁶.

Marek Čejka ve své práci poukazuje na to, že „*vhledem k obtížnosti zařaditelnosti izraelské demokracie a jejím četným specifickým přináší její generalizace do zjednodušených modelů určité problémy, což se týká i konfliktních linií* (Čejka 2003: 53). Čejka uvádí čtyři základní, které doplňuje o další dvě, přičemž za nejsilnější považuje střet mezi světskou a náboženskou složkou. Zároveň poukazuje na prolínání těchto konfliktních linií (cross cutting) a jejich větší či menší spojitost s náboženstvím.

1. Židé vs. Arabové
2. Levice vs. pravice
3. Sekulární vs. religiózní (demokracie vs. teokracie-halachický stát)
4. Sefardé vs. Aškenazové
5. Sionisté vs. antisionisté
6. Noví přistěhovalci vs. starousedlíci

Čejka dále podotýká, že k vymezení dimenze levice vs. pravice je nutné v Izraeli odhlédnout od tradičního ekonomického pojetí, které není při přiřazování politických stran na pravolevé škále zcela určující. Linie levice vs. pravice se postupně vyvíjela, ale v současné době je zásadním prvkem, což potvrzují zjištění i dalších autorů²⁷, postoj stran k řešení vztahu s Palestinci a územnímu vypořádání. Ekonomická témata hrají svou roli, nicméně všechny strany se profilují na bázi podpory sociálního státu, a proto samotná izraelská

²⁶ Jednalo se o Demokratické hnutí za změnu, Stranu středu a stranu Změny, které se podílely na vládě Likudu. (Weiblum, Sharon. 2008. *Cleavages and political party system in Israel: applying Lipset and Rokkan's model to a non-Western state*. Working paper 2008/3, Cahiers de Cevipol, les working paper de Bruxelles. Dostupné na http://dev.ulb.ac.be/cevipol/dossiers_fichiers/cahier08-3.pdf.)

²⁷ Arian se tomuto tématu věnuje v poslední kapitole své knihy a poukazuje na vývoj ve vnímání levice a pravice u izraelské společnosti. (Arian, Asher. 1988. *The Second Generation – Politics in Israel*. New Persey: Chatham House Publishing, Inc.)

společnost vnímá levicový a pravicový proud především na základě palestinské otázky. Tedy jakým způsobem se politické strany hodlají vypořádat se statutem Jeruzaléma, jejich přístupem k osadnické politice a vznikem samostatného palestinského státu. Umírněné postoje zastávala již během doby britského mandátu Strana práce, která hledala poklidné řešení vztahů s arabskými starousedlíky, zatímco z řad Žabotinského revizionistů vycházeli zcela opačné ohlasy. Revizionisti se vyznačovali silně nacionalistickým pojetím představy izraelského státu, ve kterém nepočítali s jakoukoli nežidovskou entitou. Jejich politickým dědicem je Likud, který odmítá kompromisní jednání o možnosti vzdání se území nabytých v Šestidenní válce, které mají dle mezinárodního práva stále statut okupovaného území. Likud své jednání ospravedlňuje tím, že by došlo k bezpečnostnímu ohrožení židovského obyvatelstva, neboť na Západním břehu vznikly během třiceti let okupace tisíce židovských osad. Významnou složku izraelské pravice představuje tzv. náboženská pravice, kterou v Knesetu zastupuje strana Mafdal. Ta za svou existenci prošla hlubokým vnitřním vývojem a od konce šedesátých let zastává striktně negativně vyhraněné postoje k otázce územních ústupků vůči Palestincům. Její ideologie vychází z principů náboženského mesianismu, tedy myšlenky božího plánu, který ji přikazuje podporovat co největší míru osadnictví na posvátném území Eretz Jisrael. Ultraortodoxní strany Agudat Jisrael a Degel Ha-Tora naopak zastávají poměrně neutrální postoje, neboť pro ně není důležitá velikost nabytých území. Z pohledu ultraortodoxních Židů bude pravý židovský stát vytvořen až příchodem Mesiáše a do té doby není potřeba podnikat v tomto směru nějaké kroky. Na druhou stranu však nehodlají zůstat zcela nečinné ve formě zřízení, které již bez jejich přičinění vzniklo, a proto se pragmaticky účastní dělby moci ve státě, která jim umožňuje pokrývat jejich primární potřeby. Šás je možno dle jeho posledních kroků klasifikovat na pomezí mezi postoji Mafdal a dalších dvou jmenovaných náboženských stran. Zastává sice stejné pragmatické postoje jako Aguda Jisrael a Degel Ha-Tora, na druhou stranu však podporoval řadu vládních rozhodnutí proti konstruktivnímu řešení palestinské otázky. Jeho součinnost s politikou Likudu byla zapříčiněna aktivní

roli, kterou hraje ve vládní koaliční politice a také vyhraněnou bezpečnostní situací na konci devadesátých let a počátku nového milénia, kdy začala druhá intifáda..

3.2 Z pohledu konfliktu Sefardů a Aškenazů

Židovská společnost je konglomerátem řady etnických a náboženských skupin, které dohromady tvoří unikátní komplikovanou strukturu, jež se mimo jiné odráží v politickém zastoupení v Knesetu. Mezi dva nejvýznamnější segmenty židovské kultury patří sefardská a aškenázská komunita, které spojuje společná judaistická příslušnost, ale podstatnou měrou rozděluje způsob vlastního náboženského vyznání. Rozdíly pramení z historického vývoje obou skupin, které v diaspoře obývaly jiná geografická území, a jako menšiny byly součástí různorodých státních celků. Obě skupiny si tak vytvořily specifická kulturní paradigmaty, neboť na ně měly vliv odlišné dějinné události a společenská prostředí. Sefardé pocházejí z oblasti Pyrenejského poloostrova, jižní Evropy, severní Afriky a oblasti Blízkého východu²⁸, zatímco Aškenazové obývají území Evropy (především Německa, Polska, Ruska, Ukrajiny) a Ameriky. V současnosti se drtivá většina celosvětové židovské populace řadí mezi Aškenáze, v samotném Izraeli však převažuje sefardská demografická složka.

Aškenazové patřili mezi první osadníky, kteří přišli během britského mandátu do Palestiny, a sionistické hnutí bylo tedy primárně aškenázské. Imigrace do Palestiny, vzhledem k situaci v Evropě a pogromům v Rusku během dvacátých a třicátých let, byla jednostranně aškenázská. Přistěhovalci

²⁸ V rámci sefardské skupiny se vyděluje obyvatelstvo Orientálního původu, mezi které se řadí Židé z oblasti Iránu a Indie. Jejich židovská kultura se částečně diferencuje od sefardské, nicméně vzhledem své odlišnosti od Aškenazů a relativní blízkosti k Sefardům jsou často brány jako nedílná sefardská součást. (Elazar, J. Daniel. 1986. *Israel. Building a New Society*. Bloomington: Indiana University Press.)

z válečné Evropy tak tvořili většinu obyvatel a během prvních dekád izraelské státnosti to byla pouze aškenázská společenská elita, která řídila chod v zemi. Samotná aškenázská společenská struktura sestávala na jedné straně ze striktně sekulárních příslušníků a na druhé straně z ultraortodoxních vyznavačů judaismu. Takové rozvrstvení bylo dáno historickým a kulturním přechodem evropských Židů, kteří prošli vlastním osvícenstvím (haskala), a zároveň negativním vymezením vůči celému procesu sekularizace židovství. V otázkách náboženství tak religiózní Aškenazové zachovávají pietnější a fundamentálnější přístup lpící na rabínské tradici a přísném dodržování halachy.

Sefardská komunita počala v Izraeli narůstat na konci čtyřicátých let, kdy zesílila imigrace z arabských států, které se dostaly do válečného konfliktu s nově vzniklým židovským státem. Do té doby neměla většina Sefardů důvod opouštět své domovy v diaspoře, neboť pro ně z bezpečnostního hlediska nepředstavovaly muslimské státy hrozbu. Židovské menšiny zde pobývaly oproti evropským souputníkům v relativně poklidném prostředí, ale vzhledem k horším ekonomickým podmínkám u nich nedošlo k vytvoření masivní univerzitní elity. Na jejich kulturní vývoj mělo vliv i okolní arabské prostředí a náboženská židovská percepce tak převzala některé prvky arabského folklóru. Ve spojitosti se sefardskou komunitou se často používá označení tradicionalismus, neboť Sefardé si udržují chování a vystupování jakým žili jejich předci. Navenek tak často působí anachronicky, neboť dodržují stejné zvyky v oblékání či stravování, které v dnešním světě vzbuzují pousmání nebo až opovržení. Aškenazové se tak dívali na své sefardské spoluobyvatele s despektem, neboť pro ně představovali nižší a primitivní vrstvu, které není schopna plnit státnické úkoly. Sefardé se v Izraeli řadili mezi nejchudší obyvatele, zároveň však byli oproti Aškenazům celkově více nábožensky založení. Jejich populační přírůstek výrazně převyšuje aškenázský a v budoucnu by trend převahy sefardského obyvatelstva mohla zvrátit pouze některá z alijí. Bylo tomu tak v devadesátých letech, kdy do Izraele imigrovalo velké množství Židů z rozpadlého Sovětského svazu, a na určitou dobu se tak

vyrovnaly demografické misky vah. Zároveň se tím však v Izraeli objevila početná skupina ruských židovských přistěhovalců, kteří tak vytvořili další třetí místo ve společenské struktuře, neboť se řadí mezi méně ekonomicky zajištěnou aškenázskou složku obyvatelstva s poměrně tvrdými postoji v palestinské otázce.

Politicky měli sekulární a nábožensky umírnění Sefardé zpočátku blízko ke Straně práce, která pro ně představovala hlavní legitimní zástupkyni, přestože na stranické scéně figurovaly i čistě sefardské strany. Ty však nebyly nikterak úspěšné, neboť Straně práce se dařilo Sefardy přesvědčit, že levicový establishment jim zaručí dosažení stejné životní úrovně a prosazení práv, které měla aškenázská vrstva obyvatelstva. Realitou však bylo, že Sefardé zažívali diskriminační zacházení na politické a občanské úrovni, neboť vrchní politická elita zůstávala čistě aškenázská a na sefardskou komunitu působily integrační kulturní tlaky. Sefardé se tak postupem doby odvrátili od levice a svou podporu věnovali od konce šedesátých let nově konsolidovanému pravicovému bloku v podobě strany Likud. Frustrace sefardského obyvatelstva dokázala naplno politicky využít až v osmdesátých letech strana Tami, která se odtrhla od Národní náboženské strany, ale měla pouze jepičí život, neboť vydržela v Knesetu dvě volební období. O její ústup se zasloužil Šás, který vznikl fragmentací Agudy Jisrael, a kterému se podařilo díky kvalitnímu sociálnímu politickému programu přitáhnout nejen nábožensky ale i sekulárně orientované sefardské voliče. Šás tak představuje na současné politické scéně hlavního představitele sefardského obyvatelstva, přestože určitá část sekulárních Sefardů stále dává přednost pravicovému Likudu.

Aškenázská náboženská ultraortodoxní skupina byla až do konce osmdesátých let, kdy se od ní odtrhla Degel Ha-Tora, představována Agudou Jisrael. Agudat Jisrael byla také hlavní volbou pro ultraortodoxní Sefardy, než se z ní vydělil Šás. Nyní se tak ultraortodoxní aškenázský elektorát rozhoduje mezi těmito dvěma stranami, které však pravidelně kandidují v koalici Jahudat Ha-Tora (viz kapitola o náboženských stranách). Náboženští aškenázští sionisté jsou především stoupenci Národní náboženské strany, která však musí

čelit konkurenci ze strany Likudu a dalších sekulárních pravicových stran, které touží po hlasech jejího elektorátu. Tvrdé osadnické jádro jí ale stále preferuje, neboť jim zajišťuje dostatečně silné politické zastoupení na prosazení kroků, které jim umožňují neustálé stavby nových osad na okupovaných územích.

3.3 Z pohledu konfliktu sekulárních a ortodoxních

Etnická a náboženská struktura obyvatel Státu Izrael je značně různorodá a sestává z příslušníků židovského národa, Arabů, křesťanů, Drúzů a dalších minoritních skupin. Takové složení samo o sobě komplikuje vztahy napříč celou společností, nicméně složitost je dále stupňována heterogenitou většinové složky obyvatelstva, tedy Židů. Nejde pouze o jejich rozdělení na zastánce sekularismu a religiozity, ale také o diferenciaci uvnitř náboženských kruhů, kde můžeme rozlišovat proud náboženských sionistů, neortodoxních, (neo)ortodoxních a ultraortodoxních. A dokonce i uvnitř každého z těchto třech jmenovaných lze také nalézt nejednotné rysy, kterými se od sebe jejich stoupenci liší.

Náboženské sionisty lze řadit na pomezí mezi sekulární a ortodoxní vrstvu Židů. Z jejich životního stylu nelze na první pohled rozpoznat, že se řadí mezi praktikující, neboť se nevyhýbají požitkům, které jim přináší moderní způsob života. V zásadních otázkách svého osobního statutu se však řídí striktně pravidly halachy a hluboce respektují pravidla židovského náboženství. V jejich ideologii hraje významnou roli posvátnost území Eretz Jisrael a neoddiskutovatelná svrchovanost židovského národa nad ním. Neortodoxní proud je reprezentován tzv. reformním (progresivním) judaismem a konzervativním judaismem, který praktikují především Židé v Severní Americe a Evropě, než-li v Izraeli samotném. V Izraeli převládala v religiózním táboře vždy hlubší forma vyznání, která tyto dva proudy odmítala a vinila je z hereze. Dokonce v nich spatřovala mnohem nebezpečnějšího nepřítele než

sekularismus, neboť se snažily o modifikaci judaismu, o jeho úpravu ve prospěch modernismu, což ultraortodoxní považovali za zcela nepřijatelné. Reformní judaismus vycházel z haskaly a vznášel opětovné výklady židovského vyznání a judaismu samotného. Klade důraz na nutnost neustálé nové interpretace textů Talmudu a vývoje poznání z nich plynoucí. Konzervativní judaismus poté reagoval na přílišnou radikálnost reformního judaismu, který se nebezpečně vzdálil od judaistické náboženské tradice, na druhou stranu však se však také reagoval na potřeby reform tradičního vyznání. Ortodoxii nebo neoortodoxii je možné považovat za hlavní proud judaismu v Izraeli, který reflektuje pravidla halachy, avšak neodmítá zcela prvky modernismu. Snaží se tedy nalézt možnost, jak zůstat zbožným Židem ve světě, který mu klade dennodenní nástrahy a nabízí nespočet způsobů, jak sejít z cesty. Oproti tomu ultraortodoxní Židé mají tento problém vyřešený tím, že naprosto odmítají výdobytky moderní doby (nebo se tak alespoň tváří), uzavírají se za hradby svých jednotlivých rabínských ghett a komunikují pouze v rámci své komunity. Odmítají tedy světský Stát Izrael, pokud ho právě nepotřebují, a ideologii sionismu. Na politické sféře reprezentují stoupence ultraortodoxního proudu strany Aguda Jisrael a Degel Ha-Tora. Ortodoxní Židé rozměňují své hlasy mezi Šás, Meimad, ale často také Mafdal a Likud, v posledních volbách i Kadimu. Náboženští sionisté jsou většinou věrní Mafdal, i když někteří jsou ochotni dát hlasy pravicovému Likudu.

Komplikované vztahy uvnitř židovské společnosti se odráží ve společenském, politickém a legislativním uspořádání státu. V Izraeli tak vedle sebe existují státní a náboženské školy, veřejné a rabínské soudní instituce, státní lokální politické orgány a stejně tak lokální náboženské rady. Tento dualismus je příčinou rostoucích sporů mezi sekulární a religiózní složkou obyvatelstva, které jsou přímo úměrné zvyšující se roli náboženského spektra. Ministerstvo pro náboženské záležitosti sdružuje všechny náboženské instituce v Izraeli a jeho existence dokládá důležitost, kterou náboženství hraje ve státě založeném na demokratických principech. Nicméně boj o zachování demokratické podstaty je procesem, který je neustále pokoušen ze strany

zastánců teokracie a prosazení halachických principů. Rozhodnutí Nejvyššího soudu, který z titulu své funkce přihlíží k zákonům státu nikoli halachy, náboženští představitelé často obchází nebo vyloženě nerespektují. Vzhledem k síle jejich politického a společenského postavení s tím však odpovědnými orgány k nápravě není příliš činěno. Nejvýrazněji se ortodoxie střetává se sekularismem především v otázce státní příslušnosti a tématu „Kdo je Žid“?, neboť ortodoxní odmítají tzv. reformní a konzervativní konverze. Případů, ve kterých se dostává do střetu náboženská a sekulární legislativa je celá řada, a přestože je Nejvyšší soud rozhodující institucí pro vynesení nálezu, rabínské soudy se staví do opozičního postavení.

4 Nejvýznamnější náboženské strany

4.1 *Mafdal – Národní náboženská strana*

Název sionistické náboženské strany Mafdal je akronymem jejího celého hebrejského jména Ha-Miflaga Ha-Dit Leumit, tedy Národní náboženské strany. Kořeny jejího vzniku spadají do počátku dvacátého století, kdy ortodoxně orientovaní stoupenci sionismu utvořili skupinu Mizrachi (Duchovní centrum) v rámci Světové sionistické organizace, aby mohli jednotně reprezentovat svá stanoviska a odlišit se od sekulárních sionistů. Mizrachi tak tvořila jednu z prvních frakcí doposavad navenek souměrného sionismu, který však byl vnitřně ideologicky i organizačně heterogenní²⁹. Hlavním iniciátorem vytvoření Mizrachi bylo hnutí Chovevé Cion (Milovníci Sionu), které na popud rabína Mohielevera vzniklo v Rusku roku 1882 a

²⁹ V rámci sionistického hnutí se dají identifikovat tři hlavní myšlenkové proudy, které později představovaly základní linie, dle kterých se profilely politické strany. Jednalo se o socialistický směr (sekulární labouristé), náboženský směr a pravý střed (radikální sekulární nacionalisté). (Mendel, Miloš. 2000. *Náboženství v boji o Palestinu*. Brno: Atlantis.)

odráželo tisíciletou touhu Židů na návrat do Eretz Jisrael. Během první alije³⁰ v letech 1882 – 1903, vyvolané především protižidovskými pogromy v Rusku po atentátu na cara Alexandra II., tvořili hlavní část přistěhovalců. V roce 1902 se Mizrachi transformovalo v politickou stranu a na území Palestiny se v období starého jišuvu stala nejvýznamnější politickou silou.

Roku 1922 vytvořila Mizrachi vlastní frakci Hapo'el Mizrachi, zaměřenou na ortodoxní voliče sympatizující se socialismem, a postupem času se jí podařilo získat větší voličskou podporu než její mateřské straně. Díky spolupráci se židovskou odborovou organizací Histadrut byla schopna oslovit dělnický elektorát, kterému nabízela program řešící palčivé sociální otázky. Stala se tak svébytnou a plně nezávislou stranou, nikdy však nevystupovala proti té, ze které vzešla. Mizrachi a Hapo'el Mizrachi spojoval společný cíl v podobě vytvoření židovského státu, kde by se život obyvatel a chod státních institucí řídil příkázáním halachy. Jejich představitelé si uvědomovali, že vzhledem k převaze sekulárních činitelů uvnitř sionistického hnutí nemohou své vize uskutečnit ve většinovém měřítku, náboženské hledisko se však snažili prosazovat všude tam, kde to jen bylo trochu možné. Zvláště na srdci jim ležela oblast vzdělávání a osobního statutu a v prosazování svých požadavků ohledně těchto dvou okruhů pokračovali i po vytvoření Státu Izrael. Pragmatismus se stal charakteristickým prvkem jejich politiky a přenesl se i na jejich následovnici stranu – Mafdal.

V prvních volbách konaných v lednu roku 1948 do Ústavodárného shromáždění, které se později přeměnilo v První Kneset, kandidovala Mizrachi a Hapo'el Mizrachi v koalici ortodoxních stran nazvané Jednotná náboženská fronta. Dohromady s nimi byly v koalici strany Agudat Jisrael a Poalei Agudat Jisrael a společně se jim podařilo získat šestnáct křesel a obsadit tak třetí místo v pořadí neúspěšnějších kandidujících. Kvůli ideologickým sporům uvnitř koalice došlo brzy k jejímu rozpadu a v následujících parlamentních volbách o

³⁰ Alija znamená cestu vzhůru – ve smyslu přistěhovalectví do Eretz Jisrael (duchovně považována za nejvyšší bod světa) z diaspory. (Newman, Ja'akov, Sivan, Gavri'el. 1992. *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer.)

dva roky později kandidovaly strany každá zvlášť. Hapo'el Hamizrachi získal osm mandátů a skončila na čtvrtém místě, Mizrachi přejmenovaná na HaMizrachi dopadla o poznání hůře, se dvěma mandáty se dělila s Poalei Agudat Jisrael o jedenácté místo. Ve volbách do třetího Knesetu v roce 1955 kandidovaly Hapo'el Hamizrachi a Hamizrachi pod jednotnou kandidátkou Národní náboženské fronty, aby se o rok později sloučily a vytvořily Národní náboženskou stranu, která pod tímto nezměněným názvem vstupuje do parlamentu až do současnosti.

Název strany ³¹	Platné hlasy	Platné hlasy v %	Počet křesel	Rok voleb
Jedn. nábož. fronta	52 982	12,2	16	1949
Hapo'el Hamizrachi	46 347	6,8	8	1951
Hamizrachi	10 383	1,5	2	1951
Agudat Jisrael	13 799	2	3	1951
Poalei Agudat Jisrael	11 194	1,6	2	1951
Nár. nábož. fronta	77 936	9,1	11	1955

Mafdal představovala po tři dekády nejsilnější politickou sílu v religiózním stranickém táboře³² a zároveň koaličního partnera pro labouristickou Mapai téměř ve všech vládách. Jejich spolupráce se datuje od dob starého jišuvu, často se hovoří o tzv. *historickém partnerství* (Penniman 1986: 110), a přetrvávala až do přelomových voleb v roce 1977. Na první pohled nesourodá kooperace sekulární a religiózní strany byla založena na několika základních premisách. Jejich lídři, mezi nimiž se vyjímal především stratég David Ben Gurion, si uvědomovali segmentové rozdělení společnosti na ortodoxně a světsky zaměřené obyvatelstvo a stále přítomnou latentní hrozbu konfliktu. Spoluprací se jim dařilo otupit jeho ostří a usmiřovat tak principy

³¹ Tabulka obsahuje data převzatá z webových stránek Knesetu <http://www.knesset.gov.il/>. Mezi lety 1949 a 1955 došlo ke zdvojnásobení počtu oprávněných voličů a to z 506 567 na 1 057 609.

³² Kromě let 1958 a 1974 se pravidelně stávala třetí nejsilnější stranou ve státě – po Mapai a pravicových uskupeních. (Čejka, Marek. 2003. *Judaismus, politika a Stát Izrael*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.)

sionismu a náboženství. Právě ideologická blízkost obou uskupení vycházející ze společného sionistického rámce³³ umožňovala, aby spolu byly v koalici. Mapai nechávala Mafdal volnou ruku v otázkách náboženské legislativy týkající se hlavně osobního života obyvatel a zachování statusu quo ve veřejných záležitostech – dodržování pravidel šabatu a košer jídla ve státních institucích. Pravidelně také obsazovala křesla Ministerstva pro náboženské záležitosti, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo pro sociální otázky a její zástupci hráli hlavní roli při obsazování míst ve Vrchním rabinátu a Regionálních náboženských radách, které jsou důležitými činiteli v komunální politice. Udržovala si tak monopolní vliv na náboženství ve státě a svou neotřesitelnou pozici hlavní síly v religiózním táboře. Mapai si na oplátku mohla realizovat své cíle v zahraniční politice, problematice obrany státu a hospodářské politice. Dominantní pozici v izraelské politice zastávala díky diplomatickému úsilí jejího předsedy Bena Guriona, který se odmítal spojit s jinou levicovou stranou, jež by mohla ohrozit postavení Mapai. Přes všechny nevýhody raději spolupracoval s náboženskou stranou, od které se nemusel obávat odebrání hlasů sekulárně levicového elektorátu.

V šedesátých letech dochází v izraelském stranickém politickém systému ke změnám, které rezultovaly v roce 1977 ztrátou dominantního postavení Mapai ve prospěch Likudu. Ben Gurion se po dobu svého předsednictví v Mapai zarytě snažil nepaktovat se s žádnou levicovou stranou. Naopak jeho politická strategie spočívala v udržení rozdrobené levicové a pravicové opozice. Jeho následovníci Levi Eškol a Golda Meirová však započali proces postupného spojování sil všech levicových subjektů ve snaze vytvořit společnou kandidátku, která by byla schopna získat hlasy většiny obyvatelstva. Taková většinová strana by poté nemusela vstupovat do koalice s náboženskými stranami a dělat jakékoliv kompromisy. Změny v levicovém táboře samozřejmě nezůstaly bez povšimnutí a uvnitř Mafdal se začínaly

³³ Vzájemný vztah byl charakterizován společnými zájmy ohledně osídlování, obrany a přijímání imigrantů. (Penniman, Howard a Elazar, Daniel eds. 1986. *Israel at the Polls, 1981*. Bloomington: Indiana University Press.)

ozývat hlasy kritizující dosavadní nedotknutelný vztah. Upozorňovaly na fakt, že případné takto nově utvořené levicové uskupení bude obsahovat strany zastávající silně antireligiózní postoje a bude se snažit prosadit konec zásady statusu quo v náboženských záležitostech.

Uvnitř Mafdal od jejího založení dominovala frakce Lamifne, která čerpala svou sílu z původní strany Hapo'el Mizrahi mající ideologicky blízko k levici a člen této frakce Moše Haim Shapira byl zároveň předsedou Mafdal. V polovině šedesátých let se objevila další frakce, jejíž členové představovali novou generaci, která odmítala zažitě praktiky nekritické spolupráce s Mapai. Tito mladí vůdci v čele s Zevulunem Hammerem se koncentrovali v hnutí Mladá garda a požadovali, aby se Mafdal angažovala nejen v otázkách náboženství, ale zasahovala i do oblasti doposud příslušných kontrole světských stran, tedy zahraniční politiky, národní bezpečnosti a ekonomických otázek. Na jejich požadavky měly velký vliv výsledky Šestidenní války v roce 1967, kdy Izrael během několika dní získal pod svou správu východní Jeruzalém, Sinajský poloostrov, západní břeh Jordánu, Golanské výšiny a pásmo Gazy. Z pohledu ortodoxních Židů tím došlo k navrácení území, kde ve starověku existovalo království Judea a Samaří, a vítězství v této válce brali jako prozřetelný zásah boží, díky kterému dojde k naplnění proroctví o vyvolenosti židovského národa. Mladá garda se angažovala v osídlování nabytých území, které vnímala jako povinnost vyplývající ze sionistických ideálů a náboženských příkázání. Neztotožňovala se tedy s umírněným levicovým křídlem, které preferovalo územní ústupky ve prospěch arabského obyvatelstva. Takové názory považovala za kacířské, neboť se jimi protivily božímu plánu a oddalovaly příchod Mesiáše.

V Národní náboženské straně stejně jako v dalších tradičních stranách dochází pod vlivem nových politických skutečností k interním změnám, které v jejím případě vedly k radikalizaci postojů a příklonu k nacionalistické pravici. Pokračovat ve spolupráci s Mapai nebylo nadále možné, neboť se obě strany rozcházely v zásadních teritoriálních a s tím souvisejících náboženských otázkách. Změna postojů přivedla Mafdal na cestu sblížení s uskupením Herut

(později pojmenováno Gahal), respektive Likudem, které se objevilo jako dominantní síla v pravicovém táboře, potom co napodobilo Mapai v procesu slučování, v tomto případě nacionalistických a liberálních stran. Likud odmítal jakékoliv územní kompromisy a byl také méně zásadní v odmítání zásahů náboženských pravidel do života společnosti a fungování státu. Praktická ukázka spolupráce v rámci jedné koalice tak byla jen otázkou času, neboť ideologické základy kooperace byly položeny. Poprvé spolu zasedli v jedné koalici v rámci Vlády národní jednoty, která byla zformována Levi Eškolem v den vypuknutí Šestidenní války a zahrnovala strany celého politického spektra. Na následujících vládách, které až do roku 1977 tvořili představitelé levice, sice stále participovala, ale její radikální členové z frakce Mladé gardy, kterými byli již výše zmíněný Zevulun Hammer a dále Jehuda Ben-Meir, se v Knesetu chovali spíše jako opoziční zastupitelé. Celá situace vykrytalizovala v prosinci roku 1976, kdy ultraortodoxní strana Agudat Jisrael vyvolala hlasování o vyslovení nedůvěry vládě Jichaka Rabina. Obvinila ji z porušení šabatu, neboť povolila konání ceremonie na letecké základně u příležitosti dodávky nových letounů ze Spojených států. Poslanci za Národní náboženskou stranu se zdrželi hlasování a své levicové partnery v koalici tím odmítli jasně podpořit.

Nové parlamentní volby se konaly na Silvestra v roce 1977 a Mafdal do nich vstupovala po vnitrostranické rekonstrukci. Mladí radikálové upevnili svou pozici ve straně, když po spojení s dalšími malými frakcemi vytvořili nejsilnější stranické křídlo nazvané Hnutí za národní náboženskou obrodu. V čele strany sice zůstal Josef Burg, lídr frakce Lamifne, který obsadil i první místo na kandidátní listině pro volby do Knesetu, druhý a třetí post však připadl rabimu Haim Druckmanovi a Zevulun Hammerovi. Burg se snažil omezit náboženské fundamentalistické tendence pomalu ovládající stranický aparát, avšak bez úspěchu. Byla to právě nová generace náboženských nacionalistů, která se přiklonila k vytvoření koalice s Likudem, který poprvé v historii vystřídal u kormidla moci labouristy. Národní náboženská strana obdržela za svou podporu tři ministerská křesla – tak jako za doby partnerství

s levicí získala opět Ministerstvo pro náboženské záležitosti, které zastával Aharon Abu-Hatzeira³⁴, a Ministerstvo vnitra obsadil Josef Burg. Ke změně došlo ve třetím případě, kdy namísto tradičního křesla Ministerstva pro sociální otázky, získala Mafdal dlouho toužebně očekávané Ministerstvo školství, zastávané Zevulunem Hammerem. Strana taktéž přešla od politiky neangažovanosti v otázkách zahraniční politiky a národní bezpečnosti k politice rázného vystupování a uplatňování ortodoxního pojetí judaismu doplněného o nacionalistické prvky. Jejím hlavním cílem se stalo prosazování stavby osad na okupovaných územích, jejich zachování a další rozšiřování. Mafdal tak stanula v čele nastartovaného proudu osadnického hnutí.

Následující volby konané v řádném termínu po čtyřech letech v roce 1981 představovaly pro stranu důležitý historický předěl, neboť v nich utrpěla významnou ztrátu voličské podpory, která předznamenala její postupný politický pád. Ústup z výsluní se jí částečně podařilo zastavit až v posledních letech, jak je možné vyčíst z níže uvedené tabulky výsledků voleb³⁵. Přesto však již nebyla schopna dosáhnout dlouhodobě stabilně vysokých výsledků jako v dekadách předcházejících roku 1981.

Volby	'59	'61	'65	'69	'73	'77	'81	'84	'88	'92	'96	'99	'03	'06
Mandáty	12	12	11	12	10	12	6	4	5	6	9	5	6	9

Mafdal po tři roky vystupovala poměrně jednotně a předvolební průzkumy nenaznačovaly žádné volební zemětřesení. V tu nejméně příhodnou dobu, několik měsíců před dnem voleb, byl její přední člen Aharon Abu-Hatzeira obviněn z korupčního jednání během svého působení v křesle Ministra pro náboženské záležitosti. Mafdal se dostala do velmi negativního světla v očích veřejnosti, které bylo umocněno následným značně

³⁴ Aharon Abu-Hatzeira patřil k frakci Lamifne a na kandidátní listině pro volby do Knesetu figuroval na čtvrté příčce. Byl představitelem sefardské skupiny tradičního elektorátu Národní náboženské strany. (Penniman, Howard a Elazar, Daniel eds. 1986. *Israel at the Polls, 1981*. Bloomington: Indiana University Press.)

³⁵ Tabulka obsahuje data převzatá z webových stránek Knesetu <http://www.knesset.gov.il/>.

kontroverzním zproštěním všech obvinění Abu-Hatzzeiry. Tato korupční aféra odstartovala ostré mocenské spory uvnitř strany, které pokračovaly neshodami ohledně stanovení nominačního pořádku na kandidátní listině. Pouhý měsíc před volbami ze strany Abu-Hatzzeira vystoupil a založil svou vlastní, nazvanou Tnuat Masoret Jisrael (Hnutí za tradice Izraele), vystupující pod zkratkou Tami, která se zaměřovala na sefardský elektorát. Spoléhalo se na charisma svého předsedy, jehož jednoduchá volební taktika byla založena na zdůrazňování svého sefardského původu a na etnické diskriminaci sefardského obyvatelstva ze strany Aškenazů.

Samotné volby se nesly v duchu vyostřeného boje mezi dvěma hlavními bloky v podobě Likudu a koalice levicových stran, které dle průzkumů veřejného mínění mezi sebou dělilo pouhých pár procentních bodů. Silně konfrontační náboj předvolebního boje zažehnutý vyrovnanými potenciálními výsledky byl velkou nevýhodou pro strany ideologicky blízké oběma blokům. Voliči si uvědomovali důležitost svého hlasu a jak se později ukázalo, valná většina z nich se rozhodla nedarovat ho malým stranám a raději podpořit velké strany s podobným programem. Toto byl další z důvodů, proč Mafdal ztratila polovinu svých mandátů. Navíc se na politické scéně objevila nová ultranacionalistická strana nazvaná Techija (Znovuzrození), která vznikla v reakci na mírová jednání Likudu s Egyptem a dohodách z Camp Davidu³⁶. Stoupenci Techije byli především osadníci z hnutí Guš Emunim, kteří odmítali navrácení pro ně posvátného území a představovali hlavní část tradičního voličstva strany Mafdal. Techija se stejně jako Tami stala alternativou oproti tradičním stranám a podařilo se jim získat na svou stranu velkou část elektorátu

³⁶ V průběhu sedmdesátých let došlo k oteplení egyptsko-izraelských vztahů, které vyvrcholilo uzavřením mírových smluv v Camp Davidu 26. března 1979. Na základě této smlouvy se Egypt stal prvním arabským státem, který uznal existenci Státu Izrael a přislíbil volné proplouvání jeho lodí Suezským průplavem. Izrael na oplátku stáhl svoje jednotky ze Sinaje a zlikvidoval všechny tamější židovské osady. Plné znění smlouvy lze nalézt na webových stránkách izraelského Ministerstva zahraničních věcí. (<http://www.mfa.gov.il/mfa>)

Národní náboženské strany, kterou opustili její voliči z řad radikálních osadníků a sefardského obyvatelstva. Obě dvě následně získaly téměř stejný počet hlasů a v Desátém Knesetu po třech poslaneckých mandátech, které se rovnaly ztrátě Mafdalů oproti předchozím volbám.

Mafdal se tak v následujících letech musela vyrovnávat s konkurencí, která ji v religiózním táboře téměř přes noc vyrostla. Její pozice nejsilnější náboženské strany byla v troskách a jak se v budoucnu ukázalo, již se jí nenaskytla příležitost znovu ji obnovit. Změna politických podmínek a celkového ideologického klimatu během sedmdesátých let byla potvrzena volbami v letech osmdesátých. Mafdal ani v následujících parlamentním souboji nezastavila svůj pád a dokonce si ještě o dvě křesla pohoršila, získala pouhá čtyři, což je historicky její nejhorší výsledek. Strana se nedokázala konsolidovat a procházela silnou vnitřní krizí, která vyvrcholila jejím dalším štěpením a odchodem významných členů. Jedním z nich byl i rabín Haim Druckman, důležitý člen hnutí Guš Emunim, který se před volbami v roce 1984 od strany na protest s její podporou dohod z Camp Davidu, odpoutal a založil stranu vlastní nazvanou Moraša (Dědictví). Ve volbách získala dvě křesla, jedno případnoucí Druckmanovi, který se během zasedání Desátého Knesetu vrátil do své mateřské strany, a Moraša tak fakticky zanikla. Během roku 1986 svolalo vedení strany stranický sjezd³⁷, který se konal po třináctileté odluce, kdy mezi sebou bojovalo křídlo umírněných a radikálů. Jeho výsledkem bylo definitivní vítězství nacionalistického proudu ztělesněného Zevulunem Hammerem, který se stal předsedou strany, a obsazením interních pozic nástupci druhé generace. Klesající politická pozice strany a vzrůstající radikalizace jejího elektorátu vedla k posunutí stranické politiky ještě více doprava a k identifikaci s náboženským fundamentalismem. Aby získala zpět podporu sefardského voličstva a náboženských ultranacionalistů, postavila na přední pozice na kandidátce pro volby konané v roce 1988 Avinera Šakiho, který pocházel z Maroka a sefardským původem měl přimět své soukmenovce

³⁷ Frakce Lamifne byla zcela eliminována, její snaha udržet spolupráci s levicí se odrážela pouze v organizaci Histadrut a některých regionálních radách. (<http://countrystudies.us/israel/>)

k podpoře strany. Druhou pozici obsadil Zevulun Hammer a třetí Hanan Porat, který byl stoupenec hnutí Guš Emunim a dříve člen strany Techija. Mafdal se tímto tahem podařilo propad zastavit, dosažený počet pěti křesel však zůstal za očekáváním. Na protest proti radikalizaci strany se od ní před volbami odštěpilo její umírněné křídlo, které v čele s rabínem Jehudou Amitalem vytvořilo novou politickou stranu Meimad. Na rozdíl od Moraši se však Meimad nepodařilo svým programem prosazující územní kompromisní dohodu s Palestinci zaujmout dostatečný počet voličů, jejichž hlasy by ji dostaly do Knesetu. Přesto se stala další stranou, které se podařilo alespoň částečně Mafdal oslabit. I přes svůj volební neúspěch zůstala ve svých postojích konzistentní a pokusy Mafdal o jejich znovu spojení rezolutně odmítala.

V devadesátých letech nastaly pro Národní náboženskou stranu lepší časy – v prvních volbách poslední dekády dvacátého století získala šest křesel a v následujících v roce 1996 dokonce devět. Hlavním důvodem pro takový nárůst byl především fakt, že Mafdal zůstala po volbách v roce 1992 v opozici a nepodílela se na vládě Jichaka Rabina ani Šimona Perese. Tím se zrestaurovala její pozice v očích náboženských fundamentalistů a radikálních osadníků, neboť se odmítla účastnit vyjednávání s Palestinci a podepsání mírových dohod. Navíc se k ní vrátili voliči Techije, která se nedostala do Knesetu. Mafdal však svoji silnou pozici získanou ve volbách do Čtrnáctého Knesetu zcela prohospodařila vnitrostranickými boji, které vypukly po smrti jejího dlouholetého předsedy Zevuluna Hammera. Hammer zemřel rok před předčasnými volbami konanými v roce 1999 a na jeho místo nastoupil rabín Jichak Levy, který měl mnohem blíže k náboženským autoritám. Levy často akceptoval názory rabínů na politickou situaci a snažil se implementovat jejich postoje do stranické ideové linie. Stranu tak opět zachvátily rozbroje tentokrát mezi zastánci zvýšení vlivu rabínských autorit na faktické fungování strany a stoupeneci opozičního proudu, který jejich vliv chtěli eliminovat. Situace se vyhrotila natolik, že na protest proti podreprzentaci zástupců rabínské linie na kandidátní listině pro nové parlamentní volby dva zákonodárci Mafdal ze strany vystoupili a založili vlastní frakci, která se transformovala v novou

pravicovou stranu Tkuma. Národní náboženská strana tak kvůli vnitrostranickým bojům a také pro svoji účast v Netanjahuově vládě, která schválila dohody z Wye Plantation³⁸, ztratila svou pozici nabytou v předchozích volbách a získala pouhých pět křesel. Takový propad ji přiměl opět přitvrdit svou rétoriku a do čela strany zvolit radikalistu par excellence Effi Eitama. Tento bývalý armádní generál je znám svou nesnášenlivostí vůči Palestincům, která hraničí s rasismem. Mafdal participovala na vládě Ehuda Baraka postem Ministra pro bydlení, které zastával Levy, a na Šaronově vládě Národní jednoty, do které byla dodatečně pozvána na jaře roku 2002. Ve volbách konaných o rok později získala šest křesel v Knesetu a nevybočila tak ze svého průměru. Podílela se na vládě Ariela Šarona, ale jeho unilaterální plán na stažení z pásma Gazy zásadně odmítala. Uvnitř strany se objevily neshody ohledně způsobu, jak danou situaci řešit. Eitam spolu s Levym prosazovali okamžitý odchod z koalice, zatímco Zvulon Orlev a zbylí tři zastupitelé hodlali zůstat a snažit se zamezit Šaronovu plánu hlasováním ve vládě. Kongres strany rozhodl většinou hlasů o setrvání v koalici, ale Eitam jeho rozhodnutí nerespektoval a jako solitér z ní vystoupil. Za své chování byl na základě rozhodnutí interního stranického soudu suspendován z pozice jejího předsedy. Spolu s Levym krátce před posledními volbami vytvořili novou stranu nazvanou Obnovená nábožensky-nacionální sionistická strana a hodlali kandidovat pod hlavičkou Národní jednoty spolu se stranami Tkuma a Moledet. Na poslední chvíli se spojili do předvolební koalice s Mafdal a tato koalice získala devět křesel.

³⁸ Po smrti Rabina se ujal křesla premiéra Šimon Peres, člen Strany práce a zastánce mírového procesu, který ovšem v předčasných volbách do Knesetu v květnu 1996 prohrál s předsedou pravicového Likudu Benjaminem Netanjahu. Jeho vláda nastolila mnohem tvrdší kurs ve vztahu k dalšímu vyjednávání s Palestinci a především pod tlakem USA svolila k podepsání dvou důležitých dohod. V lednu 1997 byl uzavřen *Hebronský protokol*, dle kterého bylo město předáno pod správu Palestinců a v říjnu 1998 tzv. *Memorandum od Wye River*, díky kterému byl otevřen bezpečnostní průchod mezi pásmem Gazy a Západním břehem Jordánu. (Čejka, Marek. 2005. *Izrael a Palestina*. Brno: Centrum strategických studií.)

V současné době stojí Mafdal mimo vládní koalici a v opozici spolupracuje s Likudem Benjamina Netanjahua. Připadají jí tři poslanecké mandáty, které obsadili její předseda Zvulon Orlev, rabi Nisan Slomianski a Eliahu Gabbay. Její politický program je stanoven na několika základních principech – propojit moderní sionismus a judaismus, udržet okupovaná území a rozšířit tamější židovská osídlení, získat co nejvíce finančních prostředků pro státní náboženskou výchovu a prosadit dodržování halachických pravidel v běžném životě židovských Izraelců.

4.2 *Agudat Jisrael*

Agudat Jisrael (Sdružení Izraele) vznikla jako politické hnutí na konferenci v té době ruských Katovicích roku 1912 na protest proti rozhodnutí Desátého sionistického kongresu, který odmítl poskytnout relevantní finanční prostředky na podporu náboženských židovských škol. Hnutí se později transformovalo v politickou stranu, která po první světové válce dokonce dosáhla úspěchů v polských národních volbách a získala zastoupení v Sejmu. Strana se od počátku profilovala silně antisionisticky a její jádro tvořili ultraortodoxní věřící, kteří odmítali moderní pojetí judaismu a jeho reformní či konzervativní modifikace. Nikdy se proto nestala součástí Světové sionistické organizace a snahy sekulárních sionistů o vytvoření Státu Izrael nepodporovala a dokonce se jim snažila zabránit. Návrat Židů do Eretz Jisrael měl dle jejího názoru provázet příchod Mesiáše a dle příkázání Tóry se na něm samy neměly nijak aktivně podílet. Stejně jako Mizrachi i Agudat Jisrael měla svoji labouristickou frakci, Poalei Agudat Jisrael, která však nedosáhla takových úspěchů jako její levicový protějšek v Mizrachi a zůstala ve stínu své mateřské strany.

Její elektorát je po etnické stránce většinou aškenázský a představují ho skupiny charedim, tedy ultraortodoxních Židů. Od sekulárních politických stran (včetně semireligiózní Mafdal) se Agudat liší svou vnitřní organizační

strukturou, kde hlavní slovo má nevolený orgán Rady velkých učenců Tóry. Sestává se z přibližně desítky rabínů do své funkce doživotně jmenovaných, kteří představují intelektuální elitu a stojí v čele nejvýznamnějších aškenázských ješiv. Veškeré politické kroky a směřování strany musí být odsouhlaseno touto Radou, která tak fakticky ovládá jednání oficiálních představitelů strany, a její zákonodárci v Knesetu musí jednat dle rozhodnutí rabínů.

V období starého jišuvu se strana na politickém životě nijak nepodílela a ze svého separatistického postoje ustoupila až po druhé světové válce pod dojmem hrůz holocaustu a vzniku Státu Izrael. Dohoda mezi stranou a předáky Židovské agentury, kteří se ji snažili vtáhnout do politického procesu, představuje dopis zasláný Benem Gurionem vedení Agudy v červnu roku 1947. Jsou v něm stanoveny základní body, na kterých je založen vztah mezi oběma stranami sekulární a ultraortodoxní společnosti, a který se ustálil na dodržování principu statusu quo v určitých náboženských otázkách. Agudě bylo přislíbeno uznání dvou systémového vzdělávání, které se v židovské komunitě praktikovalo od dvacátých let. Autonomní náboženské školy měly být dotovány státem, přestože správa připadala výhradně do područí ultraortodoxní komunity. Šabat se stal oficiálním dnem pracovního klidu, ve veřejných úřadech platila omezení kašrutu (náboženská příkázání týkající se úpravy potravin) a pravidla halachy se počala uplatňovat v rodinném právě. Agudat se následně zapojila do politického života v Izraeli a od jeho vzniku se účastní všech voleb, zpočátku na samostatné listině a v posledních letech v koalici s dalšími malými aškenázskými religiózními stranami jako byla Poalei Agudat Jisrael nebo je Degel Ha-Tora. Její participace je však stále limitovaná a hlavním důvodem účasti je především dohled na dodržování statusu quo, bránit potřeby ultraortodoxní komunity a získat co nejvíce finančních prostředků pro její oddělený vzdělávací systém škol ješivot.

Ve volbách do Ústavodárného shromáždění v roce 1948 kandidovala v koalici Jednotné náboženské fronty a v první vládě Bena Guriona obsadila post Ministra pro sociální otázky. K účasti ve vládě přistupovala čistě

pragmaticky a lišila se tak od Mizrahi, pro kterou byly podstatné ideologické důvody. Agudat požadovala především navýšení finančních příspěvků pro její ješivy a problematika náboženské výchovy a nesouhlas labouristů s některými požadavky týkající se tohoto tématu byly důvodem, proč padly první tři Ben Gurionovy vlády. Ve čtvrté, zformované roku 1952, už Agudat nefigurovala a mimo vládní koalici zůstala až do roku 1977, kdy se dostal k moci Likud. Během tohoto čtvrtstoletí se však Agudat nechovala jako typická aktivní opoziční strana, v některých případech dokonce hlasovala pro levicové návrhy, ale z čistě pragmatických důvodů. Tedy pokud se týkaly pro ni zásadní otázky školství nebo implementace halachy do legislativy státu. S labouristy tak uzavřela nepsanou dohodu, která ji za odměnu přinášela finanční výhody v podobě státních subvencí na její alternativní vzdělávací systém. V roce 1977 podpořila vznik pravicové vlády Menachema Beginy, ale přestože se stala její součástí, odmítla na ni participovat v podobě ministerského křesla. Koalice s Likudem, který má obecně větší sympatie k požadavkům náboženských stran, pro ni znamenala opětovné navýšení finančních prostředků pro její ješivy, ale také zavedení dalších náboženských prvků do izraelského zákonodárství³⁹.

Agudat si stejně jako Mafdal udržovala do konce sedmdesátých let stabilní voličskou podporu, v jejím případě se odrážela v zisku čtyř parlamentních křesel, a stejně jako Mafdal částečně ztratila po volbách v polovině osmdesátých let. Zde však tato analogie končí. Díky svému separatistickému postoji a nevyhraněným názorům ohledně spravování okupovaných území, zůstala Agudat poměrně imunní vůči vlivům mající na politický systém Šestidenní válka a válka na Jom Kippur, a postupná radikalizace společnosti spojená s osadnickým hnutím. Příčinu odlivu jejího tradičního elektorátu ve volebním roce 1984 je třeba hledat v odštěpení části

³⁹ Beginovu vládu v roce 1981 podpořila vedle Agudy, Národní náboženská strana, Tamí a o rok později se přidala Techija a Telem. Silný nábožensky-nacionální náboj vlády se projevil v koaliční dohodě, ve které se dvě třetiny článků týkalo reformy civilního práva ve prospěch halachy. (Mendel, Miloš. 2000. *Náboženství v boji o Palestinu*. Brno: Atlantis.)

sefardského rabínského vedení, které krátce před volbami utvořilo sefardsky orientovanou stranu Šás. Sefardské voličstvo tvořilo podstatnou část elektorátu Agudy, přesto však žádný z jeho zástupců neřadil ve vysokých stranických postech ani je nezastupoval v Knesetu. Veškeré dění ve straně se odehrávalo pod taktovkou aškenázských rabínů. Šás dosáhla hned při své první volební účasti úspěchu v podobě čtyř mandátů, zatímco Aguda obdržela hlasy postačující na pouhé dva. Před následujícími volbami došlo uvnitř strany k dalšímu štěpení, kdy část voličů z řad Litevských (Mitnagdim), podpořila nově utvořenou stranu Degel Ha-Tora (Prapor Tóry). Tu vytvořil jeden z nejvýznamnějších rabínů dvacátého století rabi Eliezer Menachem Šach, který býval členem Agudy a její Velké Rady, ale po výše zmíněných neshodách ze strany vystoupil, a společně se sefardským rabínem Ovadiou Josefem založili Šás. Aby ještě více oslabil Agudu, s jejímiž rabíny jej pojila vzájemná nevráživost⁴⁰, založil rabi Šach čistě aškenázskou stranu Degel Ha-Tora. Agudě však tentokrát větší škodu tento nový politický útvar neudělal, přestože získal dva mandáty, protože ona sama byla schopná navýšit svou sílu na pět parlamentních křesel. Po volební reformě na počátku devadesátých let, která znamenala změnu volební klauzule z 1,5% na 2%, kandiduje Aguda v koalici s Degel Ha-Tora pod názvem Jahudat Ha-Tora (Sjednocený judaismus Tóry). Obě dvě strany jsou schopny v předvolebním souboji zapomenout na vzájemné rozbroje a spojit své síly, aby se do Knesetu dostaly. Ve chvíli kdy se tak stane, však skryté antipatie jejich předáků opět vyplují na povrch a po několika měsících se jejich spojení uvnitř Knesetu rozpadá a vystupují každá samostatně. Hlavní roli v koalici hraje Aguda, která při rozdělování mandátů vždy obdrží o jeden či dva více.

⁴⁰ Velmi napjaté byly vztahy mezi rabi Šachem a lubavičským rabim Menachemem Schneersonem, který pobýval v Newyorském Brooklynu a na území Izraele nikdy nevstoupil, nicméně se v izraelské ultraortodoxní společnosti značně angažoval. Stoupenci lubavičského rabína jej vnímali jako Mesiáše, čemuž se on sám nijak nebránil, zatímco rabiho Šacha toto přirovnávání silně iritovalo a označoval ho za rouhání. (Arian, Asher. 1988. *The Second Generation – Politics in Israel*. New Persey: Chatham House Publishing, Inc.)

Volby ⁴¹	'51	'55	'59	'61	'65	'69	'73	'77	'81	'84	'88	'92	'96	'99	'03	'06
Mandáty	3	6	4	4	4	4	4	4	4	2	5	2	3	5	3	6

Od první Beginovy vlády v roce 1977, kdy Aguda vystoupila ze své separatistické ulity, se pravidelně objevuje mezi členy, které pravicovou či levicovou vládu tvoří. Stále se však odmítá podílet obsazením ministerského křesla, preferuje pozice ministerských náměstků, kteří nejsou na veřejnosti tolik vidět, a ona může v očích svých stoupenců nadále zastávat pozici neaktivního člena státních struktur. Pokud některou pozici přijme, pak je to na ministerstvech spojených se sociálními záležitostmi – Ministerstvo práce, Ministerstvo výstavby apod.⁴². V zahraniční politice se na rozdíl od Mafdal nijak zvlášť neprofiluje a otázka návratu okupovaných území ji nechává vesměs klidnou. Vychází z přesvědčení, že vlastnictví či odevzdanost země není podstatné, neboť s ním příchod Mesiáše nijak nesouvisí. Aguda tak není napojena na osadnická hnutí, jejichž kolonialistické aktivity ji nikterak nezajímají. Směrodatným principem její politiky nadále zůstává usměrňování života židovské komunity dle příkázání halachy. Respektuje existenci Státu Izrael, přestože pro ní nepředstavuje předstupeň božího království, tak jak to vnímá Mafdal. A v neposlední řadě je její prioritou získávání financí na podporu náboženských škol a udržení jejich autonomního statutu.

⁴¹ Tabulka obsahuje data převzatá z webových stránek Knesetu <http://www.knesset.gov.il/>.

⁴² Ministerstvo školství a Ministerstvo pro náboženské záležitosti si pro sebe vyhraňuje Mafdal a od devadesátých let také Šás. (http://www.knesset.gov.il/govt/eng/GovtByNumber_eng.asp)

4.3 Šás

V současné době představuje Šás (Sdružení sefardských strážců Tóry) jedinou významnou⁴³ náboženskou politickou stranu reprezentující sefardské obyvatelstvo. Stejně jako řada dalších vznikla v, pro náboženské spektrum revolučních, osmdesátých letech jako reakce na vyhrocené vztahy mezi Sefardy a Aškenazy. Příčiny její geneze jsou podobné těm, které vedly k odštěpení Tami od Národní náboženské strany. Kvůli nesouhlasu s nedostatečným zastoupením sefardských rabínů v Radě velkých učenců Tóry, stranických postech a dalších institucích spojených s Agudou Jisrael, se velká část sefardských Židů od Agudy odtrhla a pod vedením výše zmíněného rabiho Šacha a Ovadija Josefa vytvořila Šás. Oproti Tami měla tu výhodu, že v jejím čele stáli charismatické a širokou náboženskou veřejností uznávané osobnosti obou rabínů a že se alespoň zpočátku její stranické vedení nedalo zatáhnout do korupčních afér. Větší dominantu zpočátku ve straně představoval rabi Šach, přestože nebyl členem její Rady učenců Tóry, kde naopak velel rabi Ovadija. Rabi Ovadija pocházel z Iráku a do Izraele přišel ještě v době Britské mandátní správy. Několik let zastával funkci Vrchního sefardského rabína a pro sefardské židy představuje neotřesitelnou morální a náboženskou autoritu. Po smrti rabiho Šacha se stal rabi Ovadija skutečným vládcem strany a Rada tak nemá na její fungování žádný faktický vliv.

Šás se od Agudy odtrhl krátce před volbami v roce 1984 a překvapivě získal hned napoprvé čtyři křesla, čímž se postavil naroveň Národní náboženské straně a o dvě předčil svou mateřskou stranu. Vstoupil do vlády Národní jednoty vytvořené Šimonem Peresem a zůstal v ní i o dva roky později, kdy Perese na základě koaliční smlouvy vystřídal v premiérském křesle Jichak Šamir z Likudu. Předseda Šásu Jichak Peretz zastával v obou

⁴³ Na izraelské politické scéně působí také sefardská strana Ahavat Jisrael, která však hraje zcela marginální roli. V jejím čele stojí rabi Josi Kadourie, syn významného kabalistického rabína Jichaka Kadourie. (<http://www.israelvotes.com/demo/platforms.html#Ahavat>)

vládách post Ministra vnitra, ale z důvodu nesouhlasu s legislativní úpravou Zákona o návratu a pro religiózní Židy fundamentální otázky „Kdo je Žid“, na svůj post rezignoval. Voleb, které se konaly o čtyři roky později, se již účastnila další náboženská strana Degel Ha-Tora, a mezi ní, Šássem a Agudou se rozhořel boj o každý hlas. Strany se vzájemně obviňovaly z nekalých praktik při získávání voličské podpory, ale v celkovém součtu se nakonec ukázalo, že všechny tři si byly schopné polepšit, k čemuž jim velkou měrou pomohla právě divoká předvolební agitace. Šás se šesti mandáty umístil v pořadí úspěšnosti na třetím místě a, jak se v budoucnu ukázalo, přebral s definitivní platností pozici nejsilnější religiózní strany od Mafdal. Ve volbách v roce 1988 vyhrál Likud a jeho vůdce Jichak Šamir vytvořil opět vládu národní jednoty, ve které předseda Šásu Peretz tentokrát obsadil post Ministra pro imigraci. Na konci osmdesátých let počaly mezi rabim Ovadijou a rabim Šachem propukát neshody ohledně směřování strany. Rabi Šach zastával silně proti levicové postoj, odmítal labouristický sekularismus a jeho kibucové hnutí, ale v otázce návratu území se řadil spíše mezi umírněné rabíny. V otázce příklonu na politické scéně k pravici nebo levici preferoval první možnost, což dokázal v polovině funkčního období Šamirovy vlády. Naopak rabi Ovadija inklinoval tehdy spíše k levici a podpořil snahu Strany práce, které s pomocí šesti poslanců za Šás (hlasování se neúčastnili) dopomohli ke schválení návrhu o vyslovení nedůvěry vládě Jichaka Šamira. Novým složením vlády byl pověřen Šimon Peres, kterému se však ani přes opakované pokusy nepodařilo přesvědčit rabiho Šacha, aby Šás a Degel Ha-Tora vstoupily do vládní koalice se Stranou práce. Rabi Šach si tak v tuto chvíli ještě dokázal v rámci strany udržet svůj vliv a silou své osobnosti donutit její členy k poslušnosti, čímž se de facto postavil proti snahám rabiho Ovadiji. Šás tak opětovně podpořil Likud a vládu znovu sestavil Jichak Šamir. Mezi oběma rabíny se naplno rozproudily spory o tom, kdo z nich je skutečným duchovním vůdcem strany. Po volbách v roce 1992 mezi nimi došlo k definitivní roztržce, ze které jako vítěz vyšel rabi Ovadija a získal nad Šássem absolutní vliv, který byl stvrzen smrtí rabiho Šacha o tři roky později. Šás se po zmíněných volbách zapojil do vládní

koalice Strany práce vedené Jichakem Rabinem a to přes zásadní odpor rabiho Šacha, který odmítal participaci na vládě, kde místo Ministryně školství měla mít na starost žena a navíc ze striktně sekulární a antireligiózní strany Meretz. Rabi Šach na adresu Sulamit Aloni prohlásil: „*Její jmenování je horší než smrt milionu židovských dětí během Holocaustu, protože nacisti je sice usmrtili, ale nebránili jejich duším vstupu na nebesa, zatímco jmenování této osoby může jejich duše nejen zkazit, ale i připravit o možnost vstupu do ráje.*“ (Shahak 1999: 52). Mezi Šásem a jeho sefardskými stoupenci rabiho Ovadiji na straně jedné a aškenázskými příznivci Degel Ha-Tory a rabiho Šacha na straně druhé vypukly bojůvky, které demonstrovaly otevřené nepřátelství panující mezi těmito dvěma židovskými skupinami. Aškenazové napadali slovně a často i fyzicky Sefardy modlící se v jejich synagogách a také odmítali jejich děti brát do ješivot. Sefardé jim opláceli stejnou mincí a ve velké míře znesvěcovali aškenázské synagogy a veřejně uráželi rabiho Šacha, provolávajícího rabiho Ovadiju největším rabínem jeho generace. Podobné šarvátky, nabývající na intenzitě především v předvolebním období, přetrvávají dodnes a patří mezi společenský kolorit ultraortodoxní populace.

Ve volbách v roce 1996 se poprvé volilo dle nového systému, kdy voliči vedle složení parlamentu rozhodovali také o tom, kdo usedne v premiérském křesle. Změna volebního systému, přestože zákonodárci při jeho zavedení doufali v opačný efekt, vedla k posílení náboženských stran a z toho nejvíce Šásu, který dosáhl zisku deseti mandátů. Vstoupil do koalice s Likudem, který volby vyhrál, a jeho současný předseda Eli Jišaj v ní obsadil post Ministra práce a sociálních věcí. Během funkčního období čtrnáctého Knesetu vypukla v Izraeli velká korupční aféra, do které byl zapleten tehdejší předseda Šásu Arie Déri a, přestože se nakonec jeho vinu nepodařilo prokázat, také samotný premiér Benjamin Netanjahu. Déri byl obviněn a nakonec i odsouzen na tři roky nepodmíněně, neboť se pokusil nelegálním způsobem zastavit trestní řízení vedené proti jeho osobě za pokus o zpronevěru a uplácení. Snažil se na pozici generálního prokurátora dosadit sobě blízkou osobu, která by následně zastavila veškeré vyšetřování spojené s jeho

korupčním jednáním, a pokud by na daný post nebyl advokát Bar-On dosazen, Šás by odmítnul v Knesetu podpořit vládní plán na stažení armádních sil z Hebronu. Celá věc se však nakonec provalila na veřejnost a skončila odsouzením Dériho. Sefardé danou situaci vnímali jako naprosté zneužití moci aškenázským establishmentem a protestovali proti výsledkům vyšetřování, které považovali za projev zjevné společenské nerovnoprávnosti. Na Dériho podporu se po celém Izraeli konaly desetitisícové demonstrace a pro Šás znamenala tato kauza obrovskou mediální propagaci, která jim pomohla k výbornému výsledku v předčasných volbách v roce 1999. V nich Šás vsadil na kartu mučedníka Arie Dériho a neustálého zdůrazňování diskriminačního jednání ze strany aškenázského spektra společnosti, kterému je třeba udělat přítrž, aby se již nikdo nemusel obávat nespravedlivého odsouzení. Šás dosáhl na sedmnáct parlamentních mandátů, čímž za Likudem zaostal pouze o dva a za Stranou práce o devět, a v podstatě se tak dostal naroveň těmto dvěma tradičním stranám. Předseda Strany práce Ehud Barak jej přizval do vládní koalice, ve které obsadil čtyři ministerská křesla, a jako nejpočetnější spojenec vítězné strany prokazoval, že svou podporu nedá zadarmo. Jeho vedení si velmi dobře uvědomovalo, že trumfy jsou v jeho rukou, a snažilo se ze všech sil využít silnou pozici, kterou ve volbách strana získala. Baraka stála podpora Šásu jeho vládním návrhům obrovské finanční kompenzace směřující do pokladny Šásu, který je využíval na své sociální a vzdělávací programy zajišťující mu voličskou přízeň obyvatelstva.

V následujících volbách strana ztratila šest mandátů a získala jich pouze jedenáct, což byl však stále druhý nejlepší výsledek v historii jejího trvání. Procentuálním ziskem se tak vrátila na pozice, kterých dosahovala v letech předcházejících abnormálnímu volebnímu roku 1999, kdy se její voličská podpora navýšila výše zmíněným mediálně vděčným tématem. Stále si však udržela nejsilnější pozici u nábožensky založeného elektorátu, i když tentokrát ji ve vládě vystřídala strana Mafdal. Premiér Šaron ji do koalice nepozval, neboť se při sestavování vlády obešel bez její podpory, což její představitelé v čele s Ovadijou Josefem těžce nesli. Obzvláště, když Šaron namísto nich,

spoléhal na silně antiklerikální stranu Šinuji, jejíž přítomnost ve vládě byla hlavním důvodem, proč Šaron Šás do koalice nenavrhl. Situace se pro stranu změnila po posledních parlamentních volbách, které ji dostaly takřikajíc zpět do sedla. Šás si v nich polepšila o jedno křeslo a byla součástí vládní koalice Ehuda Olmerta.

Volby ⁴⁴	1984	1988	1992	1996	1999	2003	2006
Mandáty	4	6	6	10	17	11	12
% hlasů	3,1	4,7	4,9	8,7	13	8,2	9,5

Politický program strany se zaměřuje na tradicionalisticky založené sefardské obyvatelstvo, přestože ji volí i velké množství sekulárně založených Židů. Šásu se daří kombinovat náboženskou ideologii s propracovanou sociální a vzdělávací agendou, vytvořil vlastní bezplatný systém náboženských škol a poskytuje finanční prostředky sefardským rodinám ocitnuvším se v hmotné nouzi. Problematika zahraniční politiky a řešení konfliktu s Palestinci jej zajímá pouze okrajově, v posledních letech měl v této otázce blízko spíše k pravici a to díky vládní koalici s Likudem. Šás v tomto směru zachová pragmatický postoj, je ochoten podpořit návrhy toho spektra, které mu zaručí splnění jeho požadavků. Pokud se dostane k moci opět levice, je pravděpodobné, že se názory strany posunou opět doleva. Hlavním cílem strany je přeměna sekulárního Izraele na teokratický stát, kde by legislativa byla ztotožněna s halachou, a řízen by byl sdružením nejvyšších učenců, tedy nevolených rabínů.

4.4 Tami a Meimad

Výše zmíněné religiózní strany samozřejmě nepředstavují úplný výčet vyskytující se v religiózním stranickém táboře. Nicméně po dobu historie Státu

⁴⁴ Tabulka obsahuje data převzatá z webových stránek Knesetu <http://www.knesset.gov.il/>.

Izrael patří právě tyto tři mezi nejdéle funkční. Pro izraelský politický systém je příznačné neustálé vynořování a odumírání politických stran, přičemž řada z nich vzniká frakcionalizací stran v Knesetu tradičně zasedajících. Většina z nich mívá jepičí život a udrží se v průměru jedno až dvě volební období, neboť se zpětně sloučí s mateřskou stranou či nedokáží udržet podporu voličů, které zlákaají ostatní programově podobně zaměřené strany.

Významnou malou stranou, která do společenského života v Izraeli vnesla nový náboj, respektive poprvé hlasitě připomněla skryté rozdělení izraelské židovské komunity na aškenázskou elitu ovládající státní i civilní struktury a stále početnější sefardskou menšinu cítící se ze všech stran diskriminovanou, byla sefardská náboženská strana Tami. Vznikla měsíc před volbami v roce 1981 z popudu Aharona Abu-Hatzeiry, prominentního sefardského člena a poslance za Mafdal (pocházel ze známé linie marockých rabinů), který odmítl ve straně nadále působit, neboť ho nepodpořila při hlasování o ztrátě imunity v souvislosti s jeho vydáním spravedlnosti v korupční aféře. Tami se profilovala jako sociálně zaměřená sefardská strana, která bojovala proti diskriminaci ze strany Aškenázů a hodlala změnit systém nerovného postavení obyvatel sefardského původu. Zaměřovala se na interní problémy židovské společnosti a problematika nacionálního náboženského fundamentalismu ji příliš nezasahovala, v otázce zahraniční politiky tak nezastávala vyhraněné postoje. V prvních volbách dokázala získat tři mandáty⁴⁵ a citelně tak oslabit svou mateřskou stranu. Zapojila se do vlády Likudu a obsadila v ní dvě ministerská křesla. V průběhu existence Desátého Knesetu, se však předseda strany Abu-Hatzeira zastávající post Ministra imigrace dostal opět do kolotoče korupčních obvinění, tentokrát z doby jeho působení v zastupitelském úřadě města Ramla. Na svůj post byl nucen rezignovat a na několik měsíců skončil ve vězení. Politicky aktivní však zůstal nadále a kandidoval i ve volbách v roce 1984. Tami z těchto voleb vyšla

⁴⁵ Vedle Abu-Hatzeiry usedli do Knesetu Ben-Zion Rubin (bývalý člen Mafdal) a Aharon Uzan (původně za levici), který Abu-Hatzeiru zastoupil v ministerském postu poté, co rezignoval. (<http://www.medeia.be/index.html?page=2&lang=en&doc=351>)

značně oslabená, neboť se na scéně objevila nová sefardská náboženská strana v podobě Šásu, který ji přebral většinu elektorátu. Do Jedenáctého Knesetu tak za Tami usedl pouze její kontroverzní předseda, který pod dojmem nepříznivých průzkumů veřejného mínění značící úplnou eliminaci strany přešel pod křídla Likudu, a strana Tami tak fakticky zanikla.

Z Národní náboženské strany se po sedmi letech od odchodu jejího sefardského křídla odštěpila další skupina nespokojenců, kteří nesouhlasili s růstem vlivu členů osadnického hnutí Guš Emunim na politické jednání strany. Spojili se do uskupení pod názvem Meimad, které se v parlamentních volbách v roce 1988 do Knesetu nedostalo, a vzhledem k nízké voličské podpoře (v průběhu let se nijak nezvýšila) se přeměnilo ze strany v politické hnutí. Tím zůstalo po deset let, až do posledních voleb v minulém století, kdy se už opět jako strana rozhodla zúčastnit politického klání na parlamentní a komunální úrovni (v roce 2003 získala křesla např. v Tel Avivu). Posledních třech voleb do zákonodárského sboru se účastnila vždy v koalici s levicovou Stranou práce⁴⁶ a předseda její Výkonné rady Michael Melchior se stal v Barakově vládě Ministrem pro záležitosti židovské komunity v diaspoře a v dalších vládách zastával místa ministerských náměstků. V současné vládě zastává pozici předsedy Výboru pro vzdělání, sport a kulturu. V čele strany stojí od roku 2000 její zakladatel rabi Jehuda Amital, který, přestože nebyl členem Knesetu, zastával v Peresově vládě v roce 1996 post Ministra bez portfeje. Na rozdíl od jiných náboženských stran je její institucionální struktura podobná sekulárním a vedení strany nepodléhá klerikálním imperativům. Představitelé strany jsou odpovědní volené Stranické radě, která má čtyřletý mandát a sestává ze stovaceti členů⁴⁷. Meimad je ve svých náboženských

⁴⁶ Ve volbách v roce 1999 kandidovala v koalici se Stranou práce a stranou Gesher. V následujících dvou volebních kláních, poté co se Gesher odtrhla, již pouze v koalici se Stranou práce pod názvem Labour-Meimad. (http://www.knesset.gov.il/faction/eng/FactionPage_eng.asp?PG=104)

⁴⁷ V rámci Rady funguje 41 členný direktorát, který řídí stranu mezi jednotlivými zasedáními Rady. (<http://english.meimad.org.il/ArticlePage.asp?ArticleId=77>).

postojích značně liberální a její platforma je zaměřena na usmiřování religiózního a profánního židovstva stejně jako principů judaismu a demokracie, které dle jejího výkladu nejsou v protikladu a mohou spolu koexistovat. Odmítá tendence ostatních náboženských stran v přeměnu Státu Izrael na teokratický stát a zabraňuje prorůstání halachy do státní legislativy. V otázce školství si neusurpuje právo na vlastní autonomní systém, naopak preferuje otevřenost vzdělání pro všechny a skloubení religiózní výchovy se světskými předměty, které se v ješivách nevyučují (studium je zaměřeno pouze na četbu Tóry). Podporuje vyjednávání s Palestinci a je ochotna k územním ústupkům, pokud povedou k trvalému míru, ale jen za předpokladu zachování důležitých židovských osad na okupovaném území pod suverenitou Izraele a integrity Jeruzaléma jako hlavního města.

5 Elektorát

5.1 Radikální pravice

Stát Izrael je západními médii často prezentována jako trpící oběť, která musí čelit nájezdům islámských fundamentalistů. Všeobecné povědomí o židovském radikalismu a vlivem, který má na politickou scénu, je zakořeněno o poznání méně, a přitom jsou jeho počátky nedomyslitelně spjati se vznikem Izraele.

Již během třicátých a čtyřicátých let minulého století působily na území Palestiny teroristické skupiny, které se snažily vypudit ze země Britskou mandátní správu. Zároveň plánovaně a organizovaně atakovaly arabské civilní obyvatelstvo, neboť fyzické přemístění z jejich vlasti bylo žádoucí pro budoucí zcela židovský charakter státu. Neblaze proslulými se v tomto směru staly

jednotky Irgunu a Lechi (sternisti)⁴⁸. Obě dvě vznikly před druhou světovou válkou a jejich původním a hlavním posláním byla ochrana židovských osadníků. Není bez zajímavosti, že v čele nich stály budoucí ministerští předsedové Izraele – Menachem Begin a Jichak Šamir. Počátky pravicové strany Likud tak můžeme hledat u těchto militantních organizací.

Významné hnutí Guš Emunim (Blok věrných) sdružovalo radikály všeho druhu a jeho vůdčí postava Moše Levinger byl na začátku devadesátých let odsouzen za vraždu Palestince žijícího v Hebronu. S Blokem věrných byla spojena undergroundová skupina Židovské podzemí, jejíž stoupenci byli silně zklamáni dohodami z Camp Davidu z roku 1979 a následným vyklíčením Sinaje. Spáchali proto pumové útoky na tři význačné palestinské politiky, starosty Nábulusu, Ramalláhu a El Birehu. Následně její členové naplánovali akci na zničení mešit na Chrámové hoře, kterou včas zastavila izraelská tajná služba.

Mezi nejvýznamnější radikální pravicové strany v minulosti, jejichž elektorát se rekrutoval jak z řad sekulární tak náboženské pravice, se dají považovat strany Techija (Obroda) a Tsomet (Křižovatka). Obě vznikly na počátku osmdesátých let v reakci na mírové dohody s Egyptem a dle jejich názoru příliš kompromisních postojů Likudu, který se rozhodl vyjednávat o odevzdání území nabytého válkou na Jom Kippur. Strany kandidovaly do jedenáctého Knesetu v koalici a získaly pět parlamentních křesel. V následných volbách však již postupovaly každá zvlášť, přičemž delšího trvání na politické scéně se dostalo straně Tsomet, která se do Knesetu nedostala až ve volbách v roce 2003, zatímco Techija ztratila své pozice již o několik let dříve.

Patrně nejsilnější protiarabskou rétorikou a voláním po celkové judaizaci Izraele se stala v osmdesátých letech známá strana Kach založená rabínem Kahane, který přišel do Izraele ze Spojených států amerických. Kahane prosazoval přeměnu Izraele ve striktně židovský stát, jehož svaté území by obývali pouze pravověrní židé, a který by byl řízen rabínskou radou

⁴⁸ Znamé se staly především jejich útoky na sídlo Britské mandátní správy v hotelu Krále Davida roku 1944 a arabskou vesnici Dejr Jásin v roce 1948.

dle příkázání halachy. Nabádal své stoupence k násilným činům páchaným jak na arabském, tak na sekulárním židovském obyvatelstvu. V roce 1984 úspěšně kandidoval do Knesetu, kde *se zasazoval o vyhnání Arabů, židovský izolacionismus, teorii pomsty a jedinečnosti židovského lidu vyvoleného Bohem* (Čejka 2003: 181). Následně však Kneset přijal zákony zakazující kandidaturu stran podporujících rasismus a antidemokratické vystupování. Strana Kach byla nakonec zakázána a rabín Kahane v roce 1991 zavražděn muslimským radikálem na svém agitačním turné mezi americkými Židy v New Yorku. Syn rabiho Kahane, Benjamin Kahane, šel ve šlépějích svého otce a po jeho smrti založil stranu Kahane Chai (Kahane žije), které byla následně Nejvyšším soudem také zakázána oficiální činnost. Kahane mladší stejně jak jeho otec provokoval oficiální vládní struktury svým vystupováním a nakonec byl uvězněn za plánování bombových útoků během mírové konference konané v Madridu. Po jeho násilné smrti na počátku nového milénia kahanismus ztratil svého hlavního vůdce, nicméně na polické scéně stále figurují strany, které si svou programovou agendou v ničem s výše zmíněnými představitelkami náboženské radikální pravice nezdají.

Od voleb v roce 1988 působí na stranické scéně strana Moledet (Vlast), kterou založili vysloužilí armádní činitelé v čele s Rechavem Zeevim. Strana byla samostatně úspěšná ve třech po sobě jdoucích volebních obdobích, kdy získala mezi dvěma až třemi poslaneckými křesly. Nicméně v posledních třech volebních kláních již kandidovala v koalici s dalšími stranami radikální pravice. V roce 1999 to bylo pod hlavičkou Národní jednoty (Ichud Leumi), která sestávala ze strany Moledet, Herut a Tekuma. V předposledních volbách se Národní jednota spojila do koalice s Jisrael Beitenu a v roce 2006 to bylo pro změnu s Národní náboženskou stranou. Národní jednota a především strana Moledet tak v současné době představuje jednu z nejvýznamnějších stran tvrdého jádra náboženské radikální pravice.

Patrně nejzávažnější čin spáchaný židovským radikálem se stal roku 1994 a téměř díky němu skončily probíhající mírové rozhovory mezi Jichakem Rabinem a Jásirem Arafatem. Tehdy židovský osadník a zároveň militantní

stoupenec Kachu Baruch Goldstein postřílel v hebronské Hrobce patriarchů Araby, kteří se věnovali právě začínající ramadánové bohoslužbě. Během několika minut zabil 29 Palestinců a více než stovku jich vážně zranil. Goldsteinovým hlavním cílem bylo zhatit vyjednávání o míru, která dle něj byla v rozporu s Božími záměry.

Židovští extrémisti útočili nejen na palestinské obyvatelstvo, nýbrž soustředili svou pozornost i do svých řad na tzv. bezvěrce a zrádce židovského národa, mezi které řadili Jichaka Rabina. Jeho součinnost s Palestinci a obnovená mírová jednání s nimi byla důvodem, proč na něj 4. listopadu 1995 spáchal atentát vysokoškolský student Jigal Amir. Silně ho ovlivnila v osobní rovině vedená ničující kampaň Rabinových politických odpůrců, mezi které se řadil Ariel Šaron a Benjamin Netanjahu. Mnohem podstatnější vliv, jako na osobu silně nábožensky založenou, na něj měly výroky některých rabínů, kteří titulovali Rabina nejhoršími židovskými přízvisky.

5.2 Charedim

Jako charedim (sg. charedi) se označují ultraortodoxní Židé, kteří svůj život zasvětili vroucnému vyznávání židovské víry spočívající v důsledném dodržování pravidel halachy. Jejich osobní bytí je tak zcela podřízeno rituálním pravidlům judaismu, kterým se nesluší odporovat, nýbrž pouze následovat. Na konci osmnáctého století dochází po vlivem osvícenství ke změnám ve všech evropských společenstvích a také židovská komunita nebyla výjimkou. Vnitřní proměny evropského židovstva způsobené vlastní emancipací vedly ke změnám v uzavřených židovských čtvrtích, kde se veškerý život řídil halachou. Do těchto židovských středověkých ghatt pronikají myšlenky modernismu a napomáhají erozi zažitých náboženských praktik. Mnoho Židů počíná usilovat o splynutí s okolní křesťanskou kulturou a asimilace je pro ně prostředek, jak se vymanit ze stigma podřadných a odlišných jedinců nezapadajících do okolního prostředí, ve kterém byli nuceni žít. Asimilace a akulturace však

nebyla řešením pro skupinu ultraortodoxních Židů, kteří považovali takové procesy za trestuhodné, neboť se stavěly proti Božímu záměru. Myšlenkový proud charedim stojí na hlubokém přesvědčení o vysoké kvalitě judaismu a židovské kultury, neboť žádné jiné náboženství nemůže jedinci poskytnout dostatečné emocionální a intelektuální uspokojení.

Charedim tak vždy zastávali a stále trvají na antisionistickém postoji. Sionismus pro ně představoval pokus o další z nepřipustných reforem judaismu, přestože má sekulární a nacionalistický základ. Pro charedim ztělesňuje ideologie sionismu hříšné myšlenky na vznik samostatného židovského státu, který bude vytvořen z vůle lidí, nikoli vůle Boží. Takové jednání nemohlo u ultraortodoxní skupiny najít pochopení, neboť charedim věří, že jeho opětovné vybudování je spojeno s příchodem Mesiáše, a tento čas tedy ještě nenadešel. Vzniklý Stát Izrael tak považují za nelegitimní, nicméně na druhou stranu nevidí důvod, proč nežít v jeho rámci a nevyužívat výhod, které jim poskytuje. Jejich postoje vůči arabskému obyvatelstvu se v posledních letech odklánějí od umírněných pozic k poněkud radikálnějším. Důvodem je především agrese palestinských teroristů, mezi jejichž oběti se během obou intifád počítalo i značné množství ultraortodoxních Židů. Navíc spektrum politické pravice bylo vždy o něco více přívětivější jejich ekonomickým nárokům. Společenská a politická renesance charedim v Izraeli přišla v osmdesátých letech, kdy se zúročily roky trpělivého čekání. Rabínské autority charedim se musely zbavit stigma nerozvážných náboženských fanatiků, kteří nerozpoznali nebezpečí nacismu, případně odmítali řešit možnost exodu do Palestiny. Během čtyřech dekád trvání Státu Izrael však získali zpět svoji legitimitu jak v očích samotných charedim tak spektra ortodoxních a nakonec i sekulárních židů.

Charedim samy o sobě nejsou monolitní sociální a náboženskou skupinou, ale je v ní možné rozlišovat řadu dalších entit. V současné době žije v Izraeli přibližně čtvrt milionu Židů, které lze zařadit mezi ultraortodoxní, přičemž přibližně deset tisíc z nich patří do skupiny skutečně radikálních. Tito „ultras“ považují Stát Izrael za zcela nepřijatelný útvar, který není možné

akceptovat, a proto odmítají hrát jakoukoliv roli v jeho politickém a společenském životě. Neúčastní se proto voleb, odmítají pobírat sociální dávky a jejich vrchní rabínské autority dokonce spolupracují s Palestinci, aby zabránili neomluvitelnému sionistickému rozpínání. Jednou z takových radikálních skupin charedim je Neturei Karta (Strážci města) z Jeruzaléma, jejíž stoupenci se označují za obyvatele Palestiny, nikoli Státu Izrael. Umírněnější charedim představuje na politické scéně především strana Agudat Jisrael a Degel Ha-Tora.

Ultraortodoxní Židé se liší nejen způsobem života, ale také stylem oblékání a celkovým vzršením. Silný tradicionalismus a odpor k čemukoliv novému se odráží u mužů odráží v jejich typickém oblečení, vycházejícího z oděvu středověkých východoevropských aristokratů. Mužská část charedim tak nosí dlouhé tmavé kabátce a kalhoty s bílou košilí doplněné o černou kipu či kožešinové klobouky (v případě rabínů). Děti a svobodní muži mívají hlavy zcela vyholené kromě splývavých pejzů, zatímco starší muži téměř vždy nosí plnovous. Ženy nevycházejí bez dlouhých splývavých sukní a příkrývek hlavy.

5.3 Osadnická hnutí

První census lidu na území britského palestinského mandátu se konal v během roku 1922 a podle získaných dat zde žilo přibližně 757 000 obyvatel, přičemž pouze 11% (84 0000) z nich tvořili židé ⁴⁹. Těžko lze tedy uvěřit slovům někdejšího ministerského předsedy Benjamina Netanjahu, že ve chvíli jejich návratu do Izraele, zde nežila živá duše. Drastické události spojené s vypuknutím druhé světové války, imigrace mnoha Židů z arabských zemí a útěk Palestinců z jejich domovů po roce 1948 pochopitelně přinesly změny v demografickém rozvrstvení. Pokud by nedošlo k těmto skutečnostem, sionistům by se nikdy nepodařilo získat při vzniku Státu Izrael početní

⁴⁹ Wasserstein, Bernard. 2004. *Izrael and Palestine. Why They Fight and Can They Stop?* London: Profile Books.

převahu. Přirozený přírůstek židovského obyvatelstva, i přes nižší novorozeneckou úmrtnost a delší délku života, nedosahoval na konci čtyřicátých let takové míry jako arabský. I v dnešní době připadá na muslimkou ženu 6 dětí zatímco na izraelskou pouhé dvě⁵⁰. Navíc se v průběhu padesáti let existence židovského státu vyčerpala možnost přílivu dalších židovských imigrantů, tzv. alijí, neboť majorita z nich žije v demokraticky a hospodářsky vyspělejších zemích než je samotný Izrael. Poslední dvě alije proběhly na začátku devadesátých let minulého století, kdy imigrovalo přibližně půl milionu obyvatel z bývalého Sovětského svazu. A v roce 2002 dorazilo na dvě stě tisíc židů z Jižní Ameriky (převážně Argentiny), ve které probíhala ekonomická krize. Druhá intifáda a následná ekonomická krize donutila řadu izraelských židů opustit jejich domovy a hledat příznivější podmínky pro živobytí v zahraničí. Mezi lety 2000 – 2003 takovou možnost zvolilo na sedm set tisíc lidí. Podle údajů izraelského statistického úřadu z roku 2003⁵¹ v Izraeli žije přes 5 milionů židů, více jak 1 milion izraelských Arabů a na okupovaném území Západního břehu a pásma Gazy přes 3,5 milionu palestinských obyvatel. Tyto statistiky dokazují, že Izrael se právem obává palestinské populační exploze, která v minulosti byla jedním z důvodů vypuknutí první intifády a v budoucnu může být reálným důvodem ohrožení existence Izraele, neboť se Palestinci budou ve stále větším měřítku domáhat svých občanských práv.

Šestidenní válka předznamenala novou dimenzi v budoucím směřování izraelsko-palestinského konfliktu, neboť po jejím konci zůstalo v moci Izraele pásmo Gazy, Západní břeh a oblast Sinaje. Zatímco Sinajský poloostrov byl na základě dohod uzavřených mezi egyptským prezidentem Sadatem a izraelským ministerským předsedou Menachem Beginem v roce 1979 v Camp Davidu navrácen Egyptu, zbylá dvě jmenovaná území zůstala pod okupační správou

⁵⁰ Podrobné demografické údaje lze nalézt na webových stránkách CIA . (<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/gz.html>).

⁵¹ Údaje vychází z informací poskytnutých webovými stránkami Izraelského statistického úřadu. (http://www1.cbs.gov.il/reader/publications/estatist_new.htm#917)

Izraele. Pásmo Gazy je oblast o rozloze 360 km² a patří k nejzaldnějším místům planety, neboť zde žije přibližně 1,3 milionu Palestinců. Západní břeh Jordánu obývá přes 2,2 milionu obyvatel, kteří se tísní na 5 640 km²⁵².

Mnoho příznivců osadnické politiky považuje letopočet 1967 za rok jedna v židovské historii⁵³, protože v něm došlo k získání biblicky podstatných míst, která ve starověku představovala oblast Judska a Samaří. Stoupenci osadnických hnutí odmítají jakékoliv vyjednávání s Palestinci o otázce územního statusu těchto oblastí, neboť by to znamenalo zpronevření se myšlenke návratu židů do Eretz Jisrael. Toto biblické pojmenování židovské domoviny není v posvátných textech nijak přesně geograficky vymezeno a židé si jej vykládají mnohdy po svém.

Osadnickou politiku odstartovala levicová vláda Leviho Eškola a to především z pragmatických důvodů. Byla nucena zajistit bydlení pro nově příchozí židovské obyvatele, kteří v budovaných osadách požívali řady ekonomických a sociálních výhod. Po roce 1977, kdy se dostala k moci pravice v čele s Likudem, který potřeboval pro vytvoření koaliční vlády podporu Národní náboženské strany, jenž hájila zájmy ortodoxních židů, dostalo osadnické hnutí oficiální podporu. Hlavními aktivními účastníky byli členové Guš Emunim (Blok věrných), což je radikální pravicové hnutí židovských osadníků, které vzniklo jako reakce na jomkippurskou válku roku 1974 v osadě Kfar Ecijon⁵⁴. Vycházelo z učení rabiho Cvi Jehudy Kooka, který byl považován do doby Šestidenní války za nevýznamného rabína, jenž žil ze slávy svého mnohem uznávanějšího otce, který byl prvním vrchním rabínem již za doby Osmanské říše. Kook mladší značně zvlgarizoval učení svého otce,

⁵² Podrobné demografické údaje lze nalézt na webových stránkách CIA (<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/we.html>).

⁵³ Kepel, Gilles. 1996. *Boží pomsta. Křesťané, židé a muslimové znovu dobývají svět*. Brno: Atlantis.

⁵⁴ Kibuc Kfar Ecijon založili roku 1943 polští ortodoxní židé, kteří byli při první izraelsko-arabské válce vyvražděni jordánskou Arabskou legií. Osada leží na cestě z Jeruzaléma do Hebronu a v roce 1967 ji Izrael v rámci anexe Západního břehu získal nazpět (Hirst, David. 2005. *Puška a olivová ratolest*. Praha: BB/art.).

který vnímal pozitivně prvky západní kultury, především evropský nacionalismus, a snažil se najít shodu mezi judaismem jako náboženstvím a židovským národním cítěním jak sekulárním tématem. Pro Kooka staršího bylo důležité hledání shody a harmonie mezi sakrálním židovským světem a sekulárním světem židů a gójů, kteří nakonec dospějí k uvědomění židovské podstaty celého lidstva. Kook mladší přejal otcovy teze o lidské civilizaci jako bytostně židovské a potřebě židovského nacionalismu, avšak vytvořil z nich zcela odlišná východiska. Židovství pro něj představuje nejvyšší kvalitu, které se musí podřídít veškeré ostatní světové kultury, a odmítá tak otcův pozitivní akcent na lidskou různorodost. Cokoliv nežidovské považuje za nehodnotné a je třeba takové prvky odmítnout. Pouze židovské náboženské a národní hodnoty je možné považovat za určující a celá lidstvo musí pochopit jejich podstatu a podřídít se jí. Cvi Jehuda Kook dále prosazoval myšlenku, že sionisté jsou nevědomky vedeni Boží vůlí a vítězství v Šestidenní válce je potvrzením Božího záměru o návratu židovského národa do Eretz Jisrael. Po Šestidenní válce se tak stalo jeho učení základem pro ideový proud osadnického hnutí, které považovalo za svůj prerogativ osídlit území navrácené jim z vůle Boží. Cvi Jehuda Kook tvrdil: *„Židovský lid dosáhne svého hlavního cíle, tedy materiální a duchovní spásy, tím, že bude žít a pracovat v nerozdělené Eretz Jisrael. Území Eretz Jisrael je dána svatost, která náš lid zavazuje k tomu, aby se nevzdal toho, co již jednou bylo osvobozeno od cizí nadvlády, jakož i k tomu, aby toto území osídlil, a to i za cenu neuposlechnutí vládní autority“* (Chapman 2003: 86).

Vůdčí postavou hnutí Guš Emunim byl rabín Moše Levinger, který s pomocí svých stoupenců zakládal ilegální židovské osady po celém Západním břehu a izraelští političtí představitelé byli následně donuceni uznat existenci těchto osad za oficiální. Především ze strany vlády Likudu se jim dostávalo podpory, neboť při osídlování okupovaných území dělali *„špinavou práci“* za vládní garnituru (Mendel 2000: 82). Aktivisté hnutí protiprávně zabírali půdu palestinského obyvatelstva především v místech, která měla značný náboženský význam. Vědomě tak porušovali vládní okupační program,

který počítal s osídlením geograficky výhodných oblastí. Hysterickou kampaní v médiích, násilnými střety s izraelskou armádou a nezdolatelným fanatickým entuziasmem se jim dařilo udržet své pozice, přestože z nich byli opakovaně vyhošťováni. Aktivisté Bloku věrných se považovali za vyvolené, kteří mají povinnost danou jim Bohem, aby ukazovali správnou a jedinou cestu všem židům. A tato cesta spočívala v nabytí území, které jim bylo svěřeno Bohem, a bylo by proti jeho vůli se tomuto úkolu protivit.

V osmdesátých letech se někteří členové Bloku věrných začali angažovat v teroristických skupinách, které směřovaly své akce proti palestinskému obyvatelstvu, popřípadě i „nevěrcům“ z řad jejich spoluobčanů. V jejich zfanatizovaných myslích vzklíčila idea na vyhození Skalního dómu a mešity Al-aksá, což jsou posvátná místa islámu, do povětří. Jejich plán, který by při úspěšném provedení rozpoutal nevídanou spirálu násilí v celém muslimském světě, zhatila izraelská tajná služba. Diskreditace hnutí v očích izraelské veřejnosti a smrt rabína Kooka napomohla k částečnému umírnění jeho radikálních postojů, přesto i tak má v Izraeli velkou podporu obyvatelstva a patří k důležitým oporám izraelské politické pravice.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo zjistit, jakou roli hrály náboženské strany v průběhu existence Státu Izrael v jeho stranickém systému. Nakolik a zda-li se jejich postavení v politickém spektru proměňovalo a jakou pozici zastávají v současnosti. Náboženské strany působily na politické scéně již v době Britského mandátu na Palestinou, ale tehdy byla jejich role ještě značně omezená, neboť ultraortodoxní a ortodoxní proud judaismu byl v této etapě zastíněn sekulárním sionismem. Již v této době se však formovaly základní prvky politických programů náboženských stran, které v případě ultraortodoxních zástupkyň nezaznamenaly v průběhu jejich existence zásadních změn. Po vzniku Státu Izrael zavládla mezi sekulárním a religiózním spektrem nepsaná dohoda dodržování statusu quo v určitých náboženských otázkách. Tehdejšímu marginálním náboženským skupinám zaručovala jistá privilegia, která se však s jejich narůstající společenskou a politickou silou stávají ekonomickou zátěží pro stát a třecím místem s profánní složkou society.

Izraelský politický systém je charakterizován téměř čistou proporční formou reprezentace, danou mizivou hranicí pro vstup do Knesetu a jediným volebním obvodem. Tyto elementy vždy přály náboženským stranám, které se stávaly důležitým partnerem ve vládních koalicích formovaných v minulosti Likudem a Stranou práce. Náboženské strany tak získávaly mocenské pozice, které neodpovídaly jejich reálným volebním ziskům. Zákonomárci levicových a pravicových stran se proto snažily prosadit volební reformu, která by zvýhodnila dvě nejsilnější politické rivalky v neprospěch jejich menších náboženských protivníků. Jejich snahy nebyly úspěšné až do konce osmdesátých let, kdy konečně nastala příhodná politická a společenská situace, která reformu umožnila. Ve volbách v roce 1988 náboženské strany získaly oproti letům předchozím významné zisky a následný vstup do vládní koalice podmiňovaly neadekvátními finančními požadavky pro jejich autonomní školní systémy a legislativními změnami ve prospěch halachy.

Prosazená volební reforma se však zcela minula účinkem, neboť z volebních klání, které se dle nového systému konaly, vyšly náboženské strany opět posíleny. Z tohoto a dalších praktických důvodů, o kterých se zmiňují výše v textu, přešel volební systém zpět do původní podoby.

V prvních třech dekádách trvání židovského státu se mezi nejsilnější náboženskou stranu řadila Národní náboženská strana (Mafdal), která byla součástí všech vládních koalic tvořených až do roku 1977 levicovou Stranou práce. Mezi oběma stranami se utvořilo tzv. historické partnerství stojící na jasně rozdělených pravomocích. Jejich spojenectví bylo ukončeno ztrátou pozic Strany práce ve prospěch Likudu a interní proměnou Mafdal, ve které přebralo vedení radikální křídlo náboženských sionistů zastávající tvrdý postoj v otázce osadnictví okupovaných územích. Mafdal v průběhu osmdesátých let prošla vnitřním štěpením, které ji značně oslabilo a vedlo ke snížení jejich volebních zisků. Místo nejsilnější náboženské strany po ní přebrala strana Šás, která měla poměrně raketový start na politickou scénu, ale na rozdíl od jiných podobných formací se jí podařilo místo udržet. Stalo se tak díky jejímu etnickému zaměření, neboť se řadí mezi jedinou sefardskou stranu mající zastoupení v Knesetu. Vedle Mafdal a Šás působí dlouhodobě na stranické scéně ultraortodoxní strana Agudat Jisrael, která se řadí mezi nejstarší židovské strany vůbec. Do konce sedmdesátých let zastávala spíše separatistické postoje a vládních koalic se až na výjimky odmítala účastnit. Její postoje se v tomto směru již změnilly, ale přesto stále odmítá participovat na vládních koalicích ministerskými posty a preferuje křesla ministerských náměstků. Ta jí zaručují vliv na politická rozhodování, ale před svými ultraortodoxními stoupenci zastává pozice neaktivního člena státních struktur. Čtvrtým významnějším hráčem v náboženském bloku je strana Degel Ha-Tora, která se na konci osmdesátých let odštěpila od Agudy Jisrael. Fragmentace politických stran zasedajících v Knesetu je poměrně častým jevem a jednou z možností, jak strany na izraelské politické scéně vznikají. Díky nízké hranici pro vstup do parlamentu mají poměrně dobrou šanci se ve volbách uchytit. Příčiny vzniku Degel Ha-Tora je nutné hledat pro náboženské spektrum typické antipatii mezi

jednotlivými rabíny. Osobní vazby a spory mezi těmito religiózními autoritami, které (kromě Maďdal) mají v podstatě monopol na politické rozhodování všech jmenovaných náboženských stran, mají velkou váhu. Spor mezi dvěma rabínskými autoritami uvnitř Agudat Jisrael vedl také ke vzniku Degel Ha-Tora.

Komplikovanost izraelské společenské struktury je hlavní příčinou vysoké fragmentace stranického systému, která je dále umocněna častým štěpením politických stran zastoupených v parlamentu. Doposavad působilo v Knesetu během sedmnácti volebních období mezi devíti až patnácti politickými subjekty, z nichž žádný nebyl schopen získat nadpoloviční většinu všech křesel. Vítězné strany jsou tak nuceny vstupovat do koalic s menšími stranami, aby zajistily existenci vládní většiny. V intencích izraelského politického systému je u dimenze levice vs. pravice nutné odhlédnout od tradičního ekonomického pojetí. Důležitějším indikátorem pro zařazení politické strany a jejich čelních představitelů mezi jestřáby nebo holubice, je jejich postoj k řešení palestinské otázky a územním ústupkům. V tomto směru se Národní náboženská strana řadí mezi striktní zastánce tvrdého postoje a odmítá jakékoliv územní kompromisy. Její ideologie je postavena na principech náboženského mesianismu a elektorát se řadí mezi stoupence osadnického hnutí. Šás je vzhledem k jeho spolupráci ve vládní koalici s Likudem možné zařadit na pomezí pravicového spektra, avšak jeho politika se vždy vyznačovala pragmatismem. Podporu si od něj zaslouží ta vítězná strana, která mu zaručí finanční prostředky pro jeho ješivy a sociální programy. Agudat Jisrael a Degel Ha-Tora jako ultraortodoxní strany zastávají píše neutrální postoje. Velikost dobytých území a jejich právní statut je nezajímá, neboť nemá vliv na vznik skutečného židovského státu, který nastane s příchodem Mesiáše. V izraelské společnosti je zastoupen mimo jiné konflikt mezi dvěma etnickými skupinami v podobě Aškenazů a Sefardů. Právě na něm si vyprofilovala svoje postavení strana Šás, která se řadí mezi čistě sefardskou stranu. Oproti tomu zbylé tři strany preferují převážně zástupci aškenázské židovské populace. Jeden z nejzávažnějších sporů uvnitř izraelské komunity

představuje konflikt mezi její sekulární a náboženskou složkou, který vyplouvá na povrch v období relativního bezpečnostního klidu. Profánní židovstvo se dostává do rozporu jak s náboženskými sionisty, které reprezentuje Národní náboženská strana, tak s ortodoxními a ultraortodoxními, kteří volí Šás společně s Agudat Jisrael a Degel Ha-Tora.

Náboženské strany tak v Izraeli představují od doby jeho vzniku významné politické hráče, jejichž vliv neustále narůstá a vzhledem ke zvyšující se náboženské percepci židovského obyvatelstva zřejmě stále bude. Během šesti dekad trvání židovského státu nenašly jeho sekulární zakladatelé způsob, jak vliv náboženských stran zastavit nebo alespoň omezit. Demokratická podstata Izraele tak v tomto případě umožňuje, aby se na jeho řízení podílely strany, které se snaží o přeměnu demokratických institucí v teokratické. Hlavním cílem náboženských stran je získání finančních prostředků pro jejich autonomní školské systémy, sociální programy a implementace co největšího počtu pravidel halachy do státního zákonodárství. Z pohledu sekulárních židů je smutnou pravdou, že jsou v tomto směru náboženské strany stále úspěšnější.

SUMMARY

The objective of this diploma thesis was to find what role the religious parties played during the existence of the State of Israel in its party system. In what extent and whether their position in the political spectrum changed and what position they hold in the present. Religious parties were already active during the era of British mandate of Palestine but at that time their role was rather limited, because ultra-orthodox and orthodox stream of Judaism was in the shadow of secular Zionism.

Israeli political system is characterised with almost pure proportional form of representation given by the low barrier for entering the Knesset and by the only electoral district. These elements were always in favour of religious parties that were becoming an important partner in government coalitions formed by Likud and the Labour Party in the past. In this way religious parties got into positions of power that did not correspond with their real electoral gains. Legislators from left-wing and right-wing parties thus tried to enforce an electoral reform that would be more favourable to the two strongest political rivals and disadvantage their smaller religious rivals. Their efforts were not successful until the end of 80's when, eventually, there was a favourable political and social situation that enabled the reform. However, the enforced electoral reform totally missed with its purpose, because the religious parties became after the elections, conducted according to the new system, even stronger than before. This and some other practical reasons mentioned above were the reason why this electoral system returned back to its original form.

Within the first decades of the existence of the Jewish Country the National Religious Party (Mafdal) became the strongest religious party. Until 1977 it participated in all national coalitions formed by the Labour Party. During the 1980's Mafdal underwent an internal splitting which weakened the party and resulted in lower electoral gains. Its position of the strongest political party was taken over by Shas that had a rocket-like start on the political scene

but unlike other similar formations it succeeded to keep its position. This was thanks to its ethnic orientation, since it is the only Sefard party represented in the Knesset. Together with Mafdal and Shas there has been another long-standing ultra-orthodox party on the scene: Agudat Israel, which ranks among the oldest Jewish parties. Until the 1970's it held rather a separatist position and - except for a few exceptions - refused to participate in government coalitions. Its attitude to this topic has changed since then, but it still refuses to participate in government coalitions with ministerial posts and prefers seats of ministerial deputies. The fourth most important player in the religious block is a party called Degel HaTora, which became a fraction of Aguda Israel at the end of the 1980's. The reasons for creation of Degel HaTora need to be searched for in the antipathy among individual rabies which is typical for religious spectrum. Relations and quarrels on personal level among these religious authorities that in fact have (except for Mafdal) a monopoly of political decisions of all the above stated religious parties.

The complicacy of Israeli social structure is the main reason for high fragmentation of the party system, which is augmented by frequent fragmentation of the political parties represented in the parliament. There have been between nine to fifteen political subjects in the Knesset during seventeen electorates and none of them was able to gain absolute majority with their seats. This means the winning parties are forced to enter into coalitions with smaller parties in order to ensure existence of government majority. Within framework of the Israeli political system it is necessary to ignore traditional economical approach when it comes to the dimension left-wing vs. right-wing. A more important indicator for classifying a political party and its leaders among hawks or doves is their attitude how to solve the Palestine questions and towards territorial concessions. In this aspect the National Religious Party ranks among the strict advocates of the hard attitude and refuses any territorial compromises whatsoever. Shas can be, because of its cooperation in the government coalition with Likud, placed on the edge of the right-wing spectrum, although its politics has always been characterized by pragmatism.

As ultra-orthodox parties Agudat Israel and Degel HaTora hold rather neutral positions. Among others there is a conflict between two ethnic groups in the Israeli society going on: the Ashkenazy and the Sefard. And this is where Shas has profiled its position since it ranks among purely Sefard party. The three remaining parties are preferred mainly among the Ashkenazy Jewish population. One of the most serious issues within the Israeli community is a conflict between its secular and religious communities which arises during periods of relative peace of arms. Profane Jews conflict with religious Zionists, represented by the National Religious Party, as well as with orthodox and ultra-orthodox ones who vote for Shas together with Agudat Israel and Degel HaTora.

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

TÉMA:

Role náboženských stran v izraelském politickém systému

Autor: **Markéta Košťálová**
Obor a ročník: **Politologie, 1. ročník mgr. studia**
Akademický rok: **2006/2007**
Konzultant: **Doc. PhDr. Rudolf Kučera CSc.**
Datum odevzdání: **20.5.2007**

Souhlasím s vedením diplomové práce:

Téma a cíl diplomové práce

Náboženské strany v Izraeli zaznamenaly v uplynulých dvou dekadách výrazný politický vzestup, který byl korunován jejich výborným výsledkem v prozatím posledních parlamentních volbách v roce 2006. Ve svébytném izraelském politickém systému si tak udržují postavení, které v jiných demokratických zřízeních nalezneme jen stěží. Díky nízké hranici pro vstup do Knesetu byly již od počátku vzniku Státu Izrael přítomny v tomto legislativním orgánu a stávaly se součástí velkých vládních koalic, které jsou jedním ze znaků izraelského politického systému. Nicméně jejich skutečný průlom přišel na konci osmdesátých let, kdy získaly více jak deset procent křesel v jediné izraelské komoře, a posílily tím své postavení tzv. třetích stran, se kterými zbylé dvě nejsilnější vstupují do koalic. Náboženské strany jsou si vědomi své koaliční síly a podmiňují své rozhodnutí o bytí či nebytí v opozici splněním požadavků, které jim Likud či Strana práce nejsou schopni odmítnout, a které ovšem neodpovídají jejich skutečné volební síle. Právě příliš velký vliv malých náboženských stran na výslednou podobu vlády byl i jedním z důvodů pro změnu volebního zákona, která se prosadila na počátku devadesátých let. Navíc náboženské strany nejsou jednotným monolitem, který součinně koordinuje své cíle, ale skupinou s diferenciovanými zájmy a rysy.

Izraelské náboženské strany jsou tedy fenoménem, kterému je třeba věnovat pozornost a proto se ve své diplomové práci hodlám zaměřit na roli, kterou hrají v izraelském politickém systému. V první části nejprve vymezím rámec samotného politického systému, jeho znaky a funkční zákonitosti, pro jasné vytyčení hranic, ve kterých se míním pohybovat, a následně provedu kratší historicko-analytický exkurz, který je nutný pro pochopení souvislostí a uvedení do problematiky. Těžiště práce vidím v rozboru umístění náboženských stran ve stranickém systému z pohledu několika konfliktních linií, který mi umožní vytvořit jejich vlastní klasifikaci, dle které je následně na základě hlavních charakteristik jednotlivých náboženských stran roztřídím. Následně se zaměřím jak na nejvýznamnější náboženské strany mající

zastoupení v Knesetu, tak na některé z malých stran stojící mimo něj, a to především na nestandardní pozici rabínů uvnitř stran majících obrovský vliv na konečná politická rozhodnutí jejich čelních představitelů. Poslední část práce budu věnovat hledání kořenů, ze kterých vyrůstá a na kterých stojí dnešní síla náboženských stran, ať už jsou to osadnická hnutí či náboženské skupiny charedim, a s tím spojený proud pravicového radikalismu.

Předběžná osnova práce

1. Úvod (vymezení tématu, metodologické a bibliografické poznámky)
2. Politický systém
 - 2.1. Téměř čistá proporční forma reprezentace
 - 2.2. Mnohostranické vládní koalice
 - 2.3. Vyděračský potenciál náboženských stran
3. Historický vývoj
 - 3.1. Politický vzestup od roku 1948
 - 3.2. Přelomový rok 1988
 - 3.3. Změna volebního systému v 90. letech
4. Pozice ve stranickém systému
 - 4.1. Z pohledu konfliktu levice a pravice
 - 4.2. Z pohledu konfliktu Sefardů a Aškenáziů
 - 4.3. Z pohledu konfliktu sekulárních a ortodoxních

5. Nejvýznamnější náboženské strany

5.1 Šás

5.2 Mafdal – Národní náboženská strana

5.3 Jahudat-Ha-Tora – Sjednocený judaismus Tóry

5.4 Jisra'el Bejtenu – Náš domov Izrael

6. Elektorát

6.1 Radikální pravice

6.2 Charedim

6.3 Osadnická hnutí

7. Závěr

PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY

Internetové zdroje

- Business Info
<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/izrael-vnitropoliticka-charakteristika/2/1001005/>
- Country Studies
<http://countrystudies.us/israel/>
- European Institute for Research on Mediterranean and Euro-Arab Cooperation
with the support of the European Commission
<http://www.medea.be/index.html?page=2&lang=en&doc=351>
- Israel 21 – A Focus Betone
<http://www.israel21c.or>
- Israel Votes
<http://www.israelvotes.com/demo/platforms.html#Ahavat>
- Izraelský statistický úřad
http://www1.cbs.gov.il/reader/publications/estatist_new.htm#917
- Kneset
<http://www.knesset.gov.il/>
- Meimad
<http://english.meimad.org.il/ArticlePage.asp?ArticleId=77>
- Ministerstvo zahraničních věcí Státu Izrael
<http://www.mfa.gov.il/mfa>
- Ročenka CIA
<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/gz.html>

- Židovská virtuální knihovna
http://www.myjewishlearning.com/history_community/Israel/Israeli_Politics/IsraeliElectoralSystem.htm

LITERATURA

- Aronoff, Mark. 1984. *Religion and Politics*. New Brunswick: Transaction Books.
- Asher, Arian. 1988. *The Second Generation – Politics in Israel*. New Persey: Chatham House Publishing, Inc
- Asher, Arian, Amor, Nir, Yael, Hadar. 2006. *The 2006 Israeli Democracy Index*. Jerusalem: The Israel Democracy Institute.
- Curtis, Michael. 1971. *People and Politics in the Middle East*. New Jersey: Books New Brunswick.
- Čejka, Marek. 2003. *Judaismus, politika a Stát Izrael*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
- Čejka, Marek. 2005. *Izrael a Palestina*. Brno: Centrum strategických studií.
- Elazar, J. Daniel. 1986. *Israel. Building a New Society*. Bloomington: Indiana University Press.
- Frank, L. 1998. „Náboženské strany ve Státě Izrael“. In: Politické strany a stranické systémy v mimoevropských zemích I. Brno: Masarykova univerzity.
- Hasson, Shlomo. 2002. *The Struggle for Hegemony in Jerusalem*. Jerusalem: The Floersheimer Institute for Policy Studies.
- Hirst, David. 2005. *Puška a olivová ratolest*. Praha: BB/art.
- Chapman, Colin. 2003. *Či je země zaslíbená?* Praha: Volvox Globator.
- Keppel, Gilles. 1996. *Boží pomsta. Křesťané, Židé a Muslimové znovu dobývají svět*. Brno: Atlantis.

- Kimmerling, Baruch. 1989. *State and Society: Boundaries and Frontiers*. Albany: State University of New York Press.
- Krupp, Michael. 1999. *Sionismus a Stát Izrael*. Praha: Vyšehrad.
- Lijphart, Arend. 1994. *Electoral system and party system: a study of twenty-seven democracies 1945-1990*. Oxford: Oxford Press University.
- Mahler, S., Gregory. 2004. *Politics and Government in Israel. The Maturation of a Modern State*. Lanham: Rowman & Littlefield Publisher, Inc.
- Mendel, Miloš. 2000. *Náboženství v boji o Palestinu*. Brno: Atlantis.
- Much, Theodor, Pfeifer, Karel. 2000. *Svár bratří v domě izraelském*. Praha: THEMIS.
- Newman, Ja'akov, Sivan, Gavri'el. 1992. *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer.
- Novák, Miroslav. 1997. *Systémy politických stran*. Praha: SLON.
- Novák, Miroslav, Brunclík, Miloš. 2008. *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha: Dokořán.
- Penniman, Howard a Elazar, Daniel eds. 1986. *Israel at the Polls, 1981*. Bloomington: Indiana University Press.
- Rydvan, Tomáš. 2002. „Izraelský politický systém“. *Politologická revue* 8, č. 1, 63 – 91.
- Říchová, Blanka. 2006. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál.
- Sartori, Giovanni. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: SLON.
- Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy*. Brno: Centrum pro studium a demokracii kultury.
- Shahak, Israel, Mezvinsky, Norton. 1999. *Jewish Fundamentalism in Israel*. London: Pluto Press.

- Wasserstein, Bernard. 2004. *Israel and Palestine. Why They Fight and Can They Stop?* London: Profile Books.
- Weiblum, Sharon. 2008. *Cleavages and political party system in Izrael: applying Lipset and Rokkan's model to a non-Western state.* Working paper 2008/3, Cahiers de Cevipol, les working paper de Bruxelles.
- Zaremski, Laura. 2002. *The Religious-Secular Divide in the Eyes of Israel's Leaders and Opinion Makers.* Jerusalem: The Floersheimer Institute for Policy Studies.
- Zouplna, Jan. 2007. *Od Jišuvu k Izraeli. Formování izraelských mocenských elit 1919-1949.* Praha: Nakladatelství Libri.